

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Кафедра цивільного, нотаріального та виконавчого процесу

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В ЦИФРОВУ ЕРУ

**Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції
ім. Ю. С. Червоного**

***20 грудня 2024 року
м. Одеса***

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
Н. Ю. Голубєвої

Одеса
«Юридична література»
2024

УДК 347.9(063)
3-386
DOI: 10.32837/11300.29344

У збірнику висвітлено матеріали науково-практичної конференції щодо актуальних питань цивільного процесуального права та розвитку цивільного судочинства в цифрову еру. Запропоновано результати наукових досліджень у сфері адаптації виконавчого провадження до електронної форми судочинства в Україні. Видання розраховано на науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів, здобувачів вищої освіти та юристів-практиків, які цікавляться проблемами сучасної науки цивільного процесуального права, нотаріату та виконавчого процесу.

Упорядники:

Н. Ю. Голубєва — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», заслужений юрист України, адвокат;

І. В. Андронов — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат;

О. О. Полуніна — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»;

О. В. Сатановська — аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Друкуються за рішенням кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу НУ «Одеська юридична академія» (*протокол № 6 від 09.12.2024 р.*)

ПЕРЕДМОВА

Юрій Семенович Червоний — народився 28 грудня 1927 р. у Харкові.

Ім'я Ю. С. Червоного безпосередньо пов'язане із створенням юридичного факультету Одеського державного університету. З 1952 р. він працював спочатку старшим викладачем, а потім виконуючим обов'язки завідувача кафедри цивільного права і процесу.

У 1954 р. юридичний факультет Одеського університету було реорганізовано у філіал Всесоюзного юридичного заочного інституту (ВЮЗІ), куди у вересні цього ж року Юрій Семенович був переведений старшим викладачем, а у 1958 р. став доцентом кафедри цивільного права. У 1960 р. Одеський філіал ВЮЗІ став філіалом юридично-економічного факультету Київського університету, а молодого викладача було призначено заступником декана Одеського філіалу.

Багато зусиль поклав вчений на відновлення юридичного факультету в складі Одеського державного університету імені І. І. Мечникова. У липні 1961 р. він став його першим деканом і працював на цій посаді 19 років (1961—1965, 1973—1987).

У 1987 р. Ю. С. Червоному було присвоєно вчене звання професора кафедри цивільного права і процесу. У 1992 р. він обирається, а у 1993 р. переобирається членом-кореспондентом Академії правових наук України. З вересня 1996 р. — професор кафедри цивільного права і процесу ОНУ.

У жовтні 2000 р. завідувачу кафедри цивільного процесу ОНЮА Ю. С. Червоному за вагомий внесок у реалізацію державної правової політики, заслуги у зміцненні законності та правопорядку, високий професіоналізм Указом Президента України було присвоєно почесне звання «Заслужений юрист України». У 2002 р. Юрію Семеновичу присвоєно звання «Почесний професор ОНЮА».

За активну професійну та громадську діяльність на благо держави і народу України Одеська обласна організація спілки юристів України у 2006 р. присвоїла Ю. С. Червоному, члену-кореспонденту АПрН України, професору, заслуженому юристу України, завідувачу кафедри цивільного процесу Одеської національної юридичної академії почесне звання «Юрист року Одещини».

Рішенням Комітету з присудження Премії імені Ярослава Мудрого від 26 жовтня 2007 р. Юрій Семенович Червоний визнаний лауреатом Премії 2007 р. у номінації «За видатні заслуги в галузі підготовки юридичних кадрів».

Професор Ю. С. Червоний був нагороджений ювілейними медалями: в ознаменування 100-річчя з дня народження В. І. Леніна (1970), у пам'ять 1500-річчя Києва (1982), медаллю «Ветеран труда» (1987), медаллю «Захиснику Вітчизни» (1999), нагрудним знаком Мінвузу СРСР «За отличные успехи в работе» (1987), знаком Міністерства освіти України «Відмінник освіти України» (1997), дипломом Спілки юристів України (2000) за участь у III Всеукраїнському конкурсі на краще юридичне видання та заохочувальним дипломом цієї ж Спілки (2003) за участь у V Всеукраїнському конкурсі на краще юридичне видання; грамотою Кабінету Міністрів України.

Помер Юрій Семенович Червоний 18 грудня 2008 року.

Традиційно щороку кафедра цивільного, нотаріального та виконавчого процесу шанує пам'ять професора Ю. С. Червоного шляхом проведення науково-практичної конференції на його честь.

Голубєва Неллі Юрїївна
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
заслужений юрист України, адвокат
ORCID 0000–0002–3071–4990

ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ СПРАВ ПРО ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЗА РЕЧОВИМИ ПОЗОВАМИ

Захист і охорона власності є однією з найголовніших функцій держави. Під цивільно-правовим захистом права власності розуміється сукупність передбачених цивільним законодавством засобів, які застосовуються у зв'язку зі зробленими проти цих прав порушеннями і спрямованих на відновлення чи захист майнових інтересів їхніх власників.

Справи за позовами про захист права власності належать до найбільш поширених категорій цивільних справ. Судові засоби захисту у залежності від характеру посягання на права власника і змісту захисту, який надається власнику, поділяють на речові, зобов'язальні та інші цивільно-правові засоби [1]. Розрізняти види засобів захисту речових прав вкрай важливо для обрання належного способу захисту в суді.

Спори, пов'язані із захистом права власності та інших речових прав, розглядаються судами відповідно до визначеної процесуальним законом юрисдикції. Зміст вимог визначає юрисдикцію. Основна частина судових справ про захист права власності розглядається у загальних судах. Згідно ст. 19 ЦПК суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Суди розглядають у порядку цивільного судочинства також вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав, якщо цей спір підлягає розгляду в місцевому загальному суді і переданий на його розгляд з такими вимогами. Суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо заява не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства (ст. 186 ЦПК).

Господарські суди, з урахуванням положень п. 6 ч. 1 ст. 20 ГПК, розглядають справи у спорах щодо права власності чи іншого речового права на майно (рухоме та нерухоме, в тому числі землю), реєстрації або обліку прав на майно, яке (права на яке) є предметом спору, визнання недійсними актів, що порушують такі права, крім спорів,

стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та спорів щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, а також справи у спорах щодо майна, що є предметом забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи — підприємці [2]. Окремо можна ознайомитись із вирішенням юрисдикційних спорів, які пов'язані із державною реєстрацією речових прав в Огляді практики застосування ВС положень Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [3].

У сфері реєстрації речових прав спір може бути як приватно-правовим, так і публічно-правовим, необхідно вміти їх розмежовувати.

Так, «зі змісту позовних вимог вбачається, що предметом перевірки в цій справі є правомірність прийняття суб'єктом владних повноважень рішення про відмову в державній реєстрації права власності на нерухоме майно, визнаного за позивачем на підставі судового рішення, а також внесення відповідних записів до Державного реєстру прав. Питання правомірності/неправомірності набуття ОСОБА_1 чи третьою особою права власності на це нерухоме майно, визнання права власності на нього в певному обсязі позивач перед судом не порушував, а відповідачем визначив суб'єкта владних повноважень, який здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно. Тобто з огляду на суть спірних правовідносин та суб'єктний склад сторін у цій справі, спір про право відсутній, а дослідженню підлягають виключно владні управлінські рішення та дії державного реєстратора, який у межах спірних відносин діє як суб'єкт владних повноважень. За таких обставин цей спір не має ознак приватноправового та підлягає розгляду за правилами адміністративного судочинства» (постанова ВП ВС від 21.08.2019 у справі № 520/2834/17) [4].

Натомість спір про скасування рішення про державну реєстрацію речового права на нерухоме майно має розглядатись як спір, пов'язаний з порушенням цивільних прав позивача на нерухоме майно іншою особою, за якою зареєстроване аналогічне право щодо того ж нерухомого майна. Участь у такому спорі реєстратора як співвідповідача (якщо позивач вважає його винним у порушенні своїх прав) не змінює приватноправового характеру спору. Спір про скасування рішення та/або запису про державну реєстрацію речового права на нерухоме майно за іншою особою є цивільно-правовим та залежно від суб'єктного складу має бути вирішений за правилами цивільного або господарського судочинства (постанова ВП ВС від 04.12.2019 у справі № 823/588/16) [5].

В іншій справі позивач звернулася до суду з позовом, в якому просила визнати незаконним і скасувати рішення нотаріуса про державну реєстрацію прав та їх обтяжень. ВС зазначив, що «спори про ви-

знання незаконними та скасування рішень нотаріусів, які діяли на виконання делегованих повноважень державного реєстратора, про державну реєстрацію прав та їх обтяжень на нерухоме майно розглядаються за правилами цивільного судочинства, якщо такі спори стосуються захисту цивільного права, зокрема впливають із договірних відносин, і якщо немає підстав для їх розгляду за правилами адмінсудочинства» (постанова ВС від 15.05.2018 № 686/22036/15-ц) [6].

Якщо особа застосовує судовий спосіб захисту права власності, вона має враховувати, що суддя має право відкрити провадження у справі за наявності як передумов права на пред'явлення позову, так і умов, які становлять порядок реалізації права на звернення до суду. Якщо яка-небудь із передумов відсутня, то немає і самого права; звернення до суду в такому разі не може призвести до судового розгляду зазначеного спору [7].

В судовому порядку спори про захист права власності розглядаються в позовному провадженні.

Список використаних джерел

1. Розгляд окремих категорій справ у цивільному судочинстві : підруч. / Н. Ю. Голубєва, І. В. Андронов, Н. В. Волкова [та ін.] ; за ред. Н. Ю. Голубєвої. — Одеса : Фенікс, 2024. — 592 с.
2. Огляд судової практики розгляду Касаційним господарським судом у складі Верховного Суду справ у спорах щодо права власності від 01.12.2018. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyd_vlasn.pdf
3. Огляд практики застосування Верховним Судом положень Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» / Упоряд.: судова палата для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. — Київ, 2022. — 26 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_ZU_reesrt_rech_prav.pdf
4. Постанова ВП ВС від 21.08.2019 у справі № 520/2834/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84152994>
5. Постанова ВП ВС від 04.12.2019 у справі № 823/588/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86401165>
6. Постанова ВС від 15.05.2018 у справі № 686/22036/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75004167>
7. Узагальнення судової практики застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності на житловий будинок Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25.09.2015. URL: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html

Андронов Ігор Володимирович
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПОСИЛЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Положення ст. 129–1 Конституції України передбачає, що суд здійснює контроль за виконанням судових рішень [1].

Законом України від 21.11.2024 № 4094-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень» [2] судам було надано додатковий юридичний інструмент для здійснення контролю за виконанням судових рішень, які вони ухвалили, — запроваджено судову процедуру зобов'язання боржника або відповідача подати звіт про виконання судового рішення та розгляду такого звіту.

Заява про зобов'язання боржника (відповідача) подати звіт про виконання судового рішення може бути подано до суду першої інстанції, який ухвалив це рішення, за наявності таких умов:

1) заява про надання звіту може бути подана лише стягувачем (ч. 1 ст. 453–1 ЦПК), а у випадках, передбачених законом, — позивачем (ч. 5 ст. 453–1 ЦПК). Відповідач може звернутися з такою заявою лише якщо ним було подано зустрічний позов. Так само це правило стосується третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору. Якщо рішення підлягає негайному виконанню, суд може вимагати від відповідача надати звіт про виконання судового рішення за власною ініціативою (ч. 6 ст. 453–1 ЦПК);

2) вимога про надання звіту про виконання судового рішення може стосуватися лише боржника (ч. 1 ст. 453–1 ЦПК), а у випадках, встановлених законом, — відповідача (ч. 5 ст. 453–1 ЦПК). Тобто не можна вимагати подання звіту про виконання судового рішення від державних чи приватних виконавців, органів державної виконавчої служби, третіх осіб або інших осіб, які не були залучені до розгляду справи як відповідачі та не є боржниками в розумінні процесуального законодавства та Закону України «Про виконавче провадження». Виключенням з цього правила є передбачене законом право суду покласти обов'язок подання звіту на керівника юридичної особи, якщо така юридична особа є боржником (ч. 4 ст. 453–2 ЦПК);

3) судові рішення було ухвалене у справі, що входить до переліку, зазначеному в ч. 1 ст. 453–1 ЦПК. Як вбачається, якщо судовим рішенням було вирішено кілька вимог, лише частина з яких підпадають під дію ч. 1 ст. 453–1 ЦПК, то вимога про надання звіту може стосу-

ватися лише цієї частини судового рішення. У випадках, коли боржником є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, суб'єкт господарювання державного або комунального сектору економіки, то заява про зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення може бути подана у будь-якій категорії справ (ч. 4 ст. 453—1 ЦПК). Так само, якщо рішення підлягає негайному виконанню, суд за власною ініціативою може вимагати від відповідача надати звіт про виконання судового рішення незалежно від характеру спору (ч. 6 ст. 453—1 ЦПК);

4) судове рішення було звернене до примусового виконання та по ньому було відкрито виконавче провадження (ч. 2 ст. 453—1 ЦПК). У зв'язку з цим заява про надання звіту про виконання судового рішення не може стосуватись судових рішень, які не підлягають примусовому виконанню (про визнання права власності на майно, про визнання батьківства, про позбавлення батьківських прав, про визнання правочину недійсним без застосування правових наслідків його недійсності тощо). Умова про необхідність звернення судового рішення до примусового виконання та відкриття виконавчого провадження не поширюється на справи, у яких відповідачами є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання державного або комунального сектору економіки. У таких справах заява може бути подана ще до ухвалення судового рішення (а саме — до завершення судових дебатів у справі, а якщо це справа спрощеного позовного провадження — не пізніше тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі) (ч. 5 ст. 453—1 ЦПК);

5) судове рішення не було виконане боржником (ч. 2 ст. 453—1 ЦПК). Мається на увазі не що інше, як повне виконання судового рішення. Тому у разі часткового виконання судового рішення стягувач має право вимагати подання звіту. Хоча про це прямо не зазначено в законі, однак з його змісту випливає, що за судовими рішеннями про стягнення періодичних платежів (наприклад, рішення про стягнення аліментів) стягувач не вправі вимагати подання звіту за відсутності в боржника заборгованості по оплаті таких платежів;

6) виконавче провадження (вчинення виконавчих дій) не було зупинене та виконання судового рішення не було зупинене судом касаційної інстанції (абз. 2 ч. 2 ст. 453—1 ЦПК).

Окрім випадку, передбаченого абз. 3 ч. 5 ст. 453—1 ЦПК, закон не визначає конкретного строку для подання заяви про зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення. Як вбачається, перебіг такого строку розпочинається з моменту, коли рішення може вважатися невиконаним (але не раніше відкриття виконавчого провадження) і триває до моменту повного виконання судового рішення. Момент, коли судове рішення може вважатися невиконаним, залежить від ха-

рактеру такого рішення. Наприклад, судові рішенням немайнового характеру вважаються невиконаними боржником у разі, якщо вони не були виконані протягом строку, визначеному на підставі ч. 6 ст. 25 Закону України «Про виконавче провадження». Оскільки винесення виконавцем постанови про повернення виконавчого документа стягувачу з підстави, передбаченої п. 2 ч. 1 ст. 37 Закону України «Про виконавче провадження», не знімає з боржника обов'язку виконання судового рішення, така постанова виконавця не перешкоджає зверненню до суду з заявою про зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення.

Заява про зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення належить до заяв з процесуальних питань, а отже повинна відповідати вимогам ст. 183 ЦПК. Тому якщо її подано без додержання цих вимог, суд постановляє ухвалу про повернення її заявнику без розгляду (ч. 4 ст. 183 ЦПК).

Слід пам'ятати, що відповідно до вимог абз. 2 ч. 2 ст. 183 ЦПК перш ніж подати її до суду, стягувач повинен направити копію заяви про зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення боржникові, а докази такого направлення — додати до заяви.

Розгляд судом заяви стягувача про зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення здійснюється судом протягом десяти днів з дня її надходження до суду в порядку письмового провадження, однак з ініціативи суду чи за клопотанням заявника заява може розглядатися в судовому засіданні за правилами статті 450 ЦПК [3]. Як вбачається, правила ст. 450 ЦПК в даному випадку стосуватимуться не лише виклику в судові засідання учасників справи, а й строків її розгляду. За результатами розгляду суд постановляє ухвалу про задоволення заяви або про відмову в її задоволенні.

Відмовити у задоволенні заяви суд може лише з формальних підстав, тобто за відсутності хоча б однієї з вищезазначених умов подання заяви про зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення.

Задовольняючи заяву, суд покладає на боржника обов'язок надати суду звіт про виконання судового рішення у строк, визначений судом в ухвалі, який має бути достатнім для його підготовки, однак не може бути меншим за десять календарних днів з дня отримання боржником відповідної ухвали та не повинен перевищувати трьох місяців [3].

Строк для подання до суду звіту про виконання судового рішення є процесуальним строком, а отже може бути продовжений судом, який його встановив, на підставі та в порядку, передбаченому ст. 127 ЦПК. Для цього боржник до закінчення цього строку повинен подати до суду заяву про продовження строку, зазначивши в ній поважні причини, наявність яких перешкоджає йому подати до суду звіт про

виконання судового рішення у визначений судом строк, а також додати до неї докази існування таких причин. У разі задоволення такої заяви суд встановлює новий строк для подання звіту.

Порядок розгляду судом звіту про виконання судового рішення врегульовано нормами ст. ст. 453–3, 453–4 ЦПК [3].

У підсумку необхідно відзначити прийняття Закону України від 21.11.2024 № 4094-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень» як позитивний крок у напрямку посилення гарантій забезпечення повного та своєчасного виконання судових рішень.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень: Закон України від 21.11.2024 № 4094-IX. *Голос України* від 18.12.2024. № 191.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.

Волкова Наталія Василівна

доктор юридичних наук, доцент

*професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАОЧНОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Заочний розгляд справи можливий тільки у випадку наявності всіх умов його проведення, що визначенні цивільним процесуальним законодавством. Під умовами проведення заочного розгляду справи слід розуміти обставини, наявність яких є необхідною для вирішення справи судом у заочному порядку. Умови щодо проведення заочного розгляду справи передбачені у ч.1 ст. 280 ЦПК України, а саме «...суд може увалити судові рішення на підставі наявних у справі доказів за одночасного існування таких умов: відповідач належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання; відповідач не з'явився в судове засідання без поважних причин або без повідомлення причин; відповідач не подав відзив; позивач не заперечує проти та-

кого вирішення справи»[1]. Отже, аналізуючи умови розгляду справи у заочному порядку, необхідно зазначити, що заочний розгляд справи за своєю природою можливий лише на стадії розгляду справи по суті в позовному провадженні, за наявності чітко встановлених умов. Відповідно до аналізу ст. 42 ЦПК України сторони (позивач та відповідач) є учасниками справи тільки у справах позовного провадження. А оскільки в умовах заочного розгляду, що визначені ст. 280 ЦПК України, мова йде про відповідача та позивача, то заочний розгляд можливий тільки у справах позовного провадження. Однак відповідно до норм ЦПК України цивільне судочинство здійснюється у порядку позовного провадження: у загальному позовному провадженні та у спрощеному позовному провадженні (п. 2 ч. 2 ст. 19 ЦПК України).

Питання щодо заочного розгляду справи може виникнути тільки при розгляді справи у судовому засіданні, оскільки однією із умов розгляду справи в заочному порядку є те, що відповідач не з'явився в судовому засіданні, який належним чином повідомлений про час та місце розгляду справи. Також, відповідно до ч. 4 ст. 223 ЦПК України «...у разі повторної неявки в судовому засіданні відповідача, повідомленого належним чином, суд вирішує справу на підставі наявних у ній даних чи доказів (постановляє заочне рішення)». Тому можна припустити, що заочний розгляд справи застосовується до справ загального позовного провадження. Щодо спрощеного позовного провадження, то відповідно до законодавчих приписів «суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше» (ч. 5 ст. 279 ЦПК України). Якщо немає клопотання сторін про розгляд справи у порядку спрощеного провадження в судовому засіданні, то такий розгляд здійснюється без судового засідання та виклику сторін. Отже для того щоб розглянути питання про розгляд справи у заочному порядку, суд повинен призначити судові засідання та повідомити позивача та відповідача про час і місце судового засідання, а останній не з'явиться в судовому засіданні без поважних причин та інших умов заочного розгляду справи. Якщо справа в спрощеному позовному провадженні проводиться без виклику сторін та проведенням судового засідання, то не можна у такому випадку ставити питання про заочний розгляд такої справи. Однак, необхідно звернути увагу, що справи у спрощеному позовному провадженні можуть також розглядатись у судовому засіданні за ініціативою суду або за клопотанням сторін. Отже, якщо суд визнає за необхідне проведення судового засідання при розгляді справи у спрощеному позовному провадженні, то він відповідною ухвалою призначає судові засідання з повідомленням (викликом) сторін. Тоді виникає питання : чи можна в такому разі призначити заочний розгляд, якщо будуть до-

триманні всі умови заочного розгляду справи? З аналізу норм цивільного процесуального законодавства перешкод для цього немає. Крім того відповідно ч. 2 ст. 281 ЦПК України порядок заочного розгляду справи і ухвалення рішення проводяться за правилами загального чи спрощеного позовного провадження з особливостями, встановленими главою 11 «Заочний розгляд справи».

Також необхідно звернути увагу, що відповідно до цивільного процесуального законодавства саме суд приймає рішення про розгляд справи у заочному порядку. До такого ж висновку дійшов і Верховний Суд у постанові № 363/3637/13-ц від 26 червня 2018 року (провадження № 61–8871св183) та зазначив, що «призначити справи до розгляду у заочному порядку це право суду, а не його обов'язок» [2].

На підставі вище наведеного можна прийти до висновку, що заочний розгляд справи притаманний тільки у позовному провадженні. Крім того важливу роль відіграє призначення судом судового засідання для вирішення справи по суті та повідомлення про це сторін. Отже, заочний розгляд справ можливий в справах загального позовного провадження з дотриманням умов передбачених законодавством. У спрощеному позовному провадженні заочний розгляд можливий тільки у тому випадку, якщо розгляд справи проводиться у судовому засіданні з повідомленням сторін та за наявності умов заочного розгляду справи.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15>
2. Постанова Верховного Суду від 26.06. 2018 року у справі № 363/3637/13-ц (провадження № 61–8871св18). Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_26_06_2018_roku_u_spravi_363_3637_13_ts

Бут Ілля Олександрович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОРДЕР АДВОКАТА В ЕЛЕКТРОННІЙ ФОРМІ НА ПІДТВЕРДЖЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Відповідно до чинного процесуального законодавства одним із документів, що підтверджує повноваження адвоката як представника у цивільній справі є ордер, виданий відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ст. 62 ЦПК України). Хоча ордер адвоката генерується в електронному вигляді засобами електронного кабінету адвоката, одним із його обов'язкових реквізитів є підпис адвоката у відповідній графі, що традиційно здійснювався на роздрукованому примірнику ордера. Однак з широким розповсюдженням електронного документообігу адвокати нерідко підписували заповнений електронний бланк ордера цифровим підписом та надсилали такий електронний ордер на підтвердження повноважень до суду, що ставало перешкодою для належного встановлення судом наявних у адвоката повноважень на представництво.

Вказане могло стати підставою для повернення процесуального документа, а отже — і перешкодою у судовому розгляді. Так, Верховний Суд ухвалою від 02 березня 2023 року у справі № 522/14112/22, повертаючи касаційну скаргу, зазначив, що «накладення адвокатом електронного цифрового підпису на копію ордера не свідчить про дотримання вимог щодо його змісту, в розумінні Положення № 41, а лише засвідчує його правовий статус електронної копії документа. Отже, обов'язковим реквізитом ордеру, є власноручний підпис адвоката (у графі «Адвокат»)» [1]. Аналогічний правовий підхід був сформований у постанові Верховного Суду від 22 грудня 2022 року у справі № 450/569/22.

Однак в подальшому нова редакція Положення про ордер на надання правничої допомоги із змінами, внесеними рішенням Ради адвокатів України від 20 вересня 2024 року № 50, реагуючи на виклики сьогодення, передбачила можливість підписання ордеру адвокатом, який здійснює свою діяльність індивідуально, не тільки власноручно у відповідній графі бланка, а й за допомогою електронного підпису із посвідченням печаткою адвоката (за її наявності): «ордер вважається підписаним адвокатом (керівником адвокатського бюро/адвокатського об'єднання), якщо у графі «Адвокат» міститься або власноручний (фізичний) підпис; або ордер засвідчено електронним підписом;

або електронним підписом засвідчено документ, додатком до якого є ордер» [2]. Таким чином, ордер адвоката може бути підписаний електронним підписом як окремий документ, а також скріплений підписом одночасно з основним документом, додатком до якого він є (наприклад, заявою по суті справи, апеляційною, касаційною скаргою, іншою заявою чи клопотанням).

Враховуючи зміни у порядку заповнення ордеру, судова практика трансформує підходи до визнання ордерів, що підписані електронним підписом : Верховний Суд Постановою від 6 листопада 2024 року по справі № 483/346/24 визнав помилковим повернення судом апеляційної інстанції апеляційної скарги через недотримання форми документа шляхом скріплення електронним цифровим підписом скан-копії ордеру про надання правничої (правової) допомоги із застосуванням системи Електронний суд, доданого до апеляційної скарги [3].

Крім цього, додатковий функціонал для генерації електронного ордера містить і Електронний кабінет Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (далі — ЄСІТС): у разі подання представником заяви по суті справи в електронній формі він може додати до неї довіреність або ордер в електронній формі, на які накладено кваліфікований електронний підпис відповідно до вимог закону та Положення про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положень, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів). Використовуючи таку можливість, користувач ЄСІТС, який підтвердив свої повноваження адвоката, може видати ордер на конкретну справу для отримання в автоматичному режимі доступу до документів у справі або загальний ордер (без зазначення номера справи) для представлення інтересів фізичних та юридичних осіб, які не мають власних зареєстрованих Електронних кабінетів [4]. Однак за наявності у користувача зареєстрованого Електронного кабінету ордер не створюється, а адвокат має завантажити інший документ, що підтверджує повноваження.

Таким чином, подаючи процесуальний документ засобами Електронного кабінету, адвокат має можливість підтвердити повноваження, надані ордером, одним із доступних варіантів:

а) шляхом завантаження сканованої копії паперового ордеру, який містить власноручний підпис (електронна копія письмового документа);

б) шляхом завантаження заповненого електронного бланка ордера, на який під час відправки до суду засобами електронного кабінету накладається електронний підпис;

в) шляхом завантаження ордеру, підписаного електронним підписом (електронна копія електронного документа);

г) шляхом видачі засобами Електронного кабінету ордера (на конкретну справу або загального ордера) для представлення інтересів фізичних та юридичних осіб, які не мають власних зареєстрованих Електронних кабінетів.

Список використаних джерел

1. Ухвала від 02 березня 2023 року у справі № 522/14112/22 : Верховний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109311887>.
2. Положення про ордер на надання правничої допомоги із змінами, внесеними рішенням Ради адвокатів України від 20 вересня 2024 року № 50 : Рада адвокатів України. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2024-09-20-polozhennya-50_6706f614b10be.pdf.
3. Ухвала від 06 листопада 2024 року у справі № 483/346/24 : Верховний Суд. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/122926897?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03.
4. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : Рішення; Вища рада правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v1845910-21>.

Дрогозюк Крістіна Борисівна

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України, що триває із 24 лютого 2022 року, супроводжується непоодинокими актами кібер-агресії в інформаційному просторі, зокрема, і на систему «Електронне судочинство», що обумовлює необхідність дослідження та розвитку пропозицій щодо забезпечення інформаційної безпеки під час застосування електронного судочинства.

Питанню організаційно-правового забезпечення безпечно-го функціонування електронного суду досліджували Н. Голубєва, С. Чванкін, М. Гетманцев, І. Ізарова, Є. Петров, А. Барікова та інші науковці.

Поняття «безпека інформації» визначено у ISO/IEC 27000 п. 3.28, відповідно до якого безпекою інформації є збереження конфіденційності (3.10), цілісності (3.36) та доступності (3.7)

інформації. Іншими словами, безпека інформації передбачає захищеність інформації від несанкціонованих дій (випадкових чи навмисних), що призводять до модифікації, розкриття чи знищення даних [1].

Вперше термін «інформаційна безпека» в Україні було визначено в Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09.01.2007 р. № 537-V, в якому відповідне поняття розкривається як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; небажані наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [2].

Слід підкреслити, що у ч. 1 ст. 17 Конституції України забезпечення інформаційної безпеки України проголошено однією із важливіших функцій держави та справою всього українського народу. Під час дії воєнного стану питання забезпечення інформаційної безпеки, зокрема, у частині здійснення правосуддя постає особливо гостро, викликаючи нові завдання та покладаючи додаткову відповідальність на суди під час здійснення правосуддя.

Відкритість є основоположною засадою, відповідно до якої мають розроблятися механізми забезпечення доступу до судових матеріалів. В контексті розвитку інформаційних технологій переваги відкритого доступу до матеріалів судової справи є безперечними. Водночас, з відкриттям дистанційного доступу до судових матеріалів виникає безліч викликів, серед яких, питання забезпечення громадської безпеки, захисту конфіденційної інформації тощо.

Відповідно до Концепції побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі — ЄСІТС), затвердженої Наказом ДСА України від 07.11.2019 р. № 1096, основним принципом побудови ЄСІТС є гібридна розподілена хмарна технологія, яка передбачає розмежування інформаційних середовищ ЄСІТС на відкрите, підключене до мережі Інтернет, і захищене, де обробляється інформація з обмеженим доступом. Далі в Концепції ЄСІТС зазначається, що такі середовища є фізично розділеними, але побудовані за єдиними стандартами та технологіями, що забезпечують достатній рівень інформаційної безпеки.

Для забезпечення відповідного рівня інформаційної безпеки у складі ЄСІТС має бути передбачено створення захищеного інформаційного середовища та обмін інформацією з обмеженим доступом між судами та іншими органами й установами системи правосуддя виключно через захищене середовище та захищену телекомунікаційну мережу.

З урахуванням умов сьогодення, вважаємо, що забезпечення безпечного функціонування ЄСІТС постає одним з пріоритетів подальшої судової реформи.

Окрім того, що при розробці підсистеми «Електронний суд» основна увага була зосереджена на зручності та «доступності» цього сервісу для сторін та всіх інших учасників справи. Окрім того, саме них і був направлений орієнтир при подальшому вдосконаленні дистанційного судочинства, в той час як для представників апарату суду, по суті, в питанні здійснення судочинства нічого не змінилось. Робота суддів та їх помічників, а також секретарів судового засідання і далі передбачає особисту присутність в залі судового засідання, друк документів, формування паперових справ та спілкування з учасниками процесів традиційними засобами — поштою, телефоном або особисто [3].

Окрім того, «левова частка» комунікації та документообіг між учасниками електронного судочинства відбувається за допомогою електронної пошти та хмарних сервісів для зберігання файлів, а також враховуючи значення відповідної інформації та небажані наслідки її розкриття, існує потреба в застосуванні дієвих заходів кібербезпеки.

Сьогодні досить розповсюдженим способом захисту даних є використання хмарних сервісів для їх зберігання, зважаючи їх доступність і достатню захищеність. Одними з найпопулярніших є Google Drive від Google, Dropbox та OneDrive від Microsoft. Втім, на практиці використання хмарних сервісів є лише одним із можливих заходів покращення рівня інформаційної безпеки.

Як зазначалось вище, питання кібербезпеки в умовах воєнного стану є особливо важливим як для учасників процесу, так і для працівників судового апарату. Проте, попри численні кібератаки, які збільшились після 24 лютого 2022 року, вітчизняним законодавцем не було зроблено жодних нормативних змін в контексті покращення діловодства та підвищення кібербезпеки судочинства. Натепер дистанційна форма здійснення судочинства залишається не остаточно унормованою в частині технічного забезпечення національних судів. Окрім того, до наявних проблем додалися інші, зокрема, брак коштів на цифровий зв'язок чи забезпечення стабільного енергопостачання.

Втім, всі вищеперераховані проблеми не зупиняють здійснення правосуддя, хоча в певній мірі ускладнюють та гальмують роботу представників суду, що, як наслідок, підриває репутацію електронного судочинства як надійного та прогресивного варіанту правосуддя. Систематичні порушення безпеки даних під час проведення судового процесу (особливо якщо мова йде про витік інформації або небажане розголошення результату судового процесу) може спричинити суттєві наслідки, включаючи бюджетні витрати та репутаційну шкоду, яку може понести національне судочинство в цілому.

З метою запобігання вищеперерахованим ризикам, видається доцільною розробка протоколів роботи судів, які б повною мірою унеможливили загрозу стороннього втручання або маніпулювання в «ручному» режимі, зокрема, програмним забезпеченням підсистеми «Електронний суд».

Список використаних джерел

1. Бакалінська О. Правове забезпечення кіберзахисту в Україні [Електронний ресурс] / О. Бакалінська // Координата. — 2020. — Режим доступу до ресурсу: <https://coordynata.com.ua/pravove-zabezpecenna-kiberzahistu-v-ukraini>.
2. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 9.01.2007 р. No 537-V. ВРП України. 2007. No 12. Ст. 102.
3. Руслан Арсірій. Електронне судочинство в період воєнного стану: очікування та реальність [Електронний ресурс] / Руслан Арсірій // Судово-юридична газета. — 2022. — Режим доступу до ресурсу: <https://sud.ua/ru/news/blog/242253-elektronne-sudochinstvo-v-period-voyennogo-stanu-ochikuvannya-ta-realnist>.

Ліопол Інна Михайлівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОНЛАЙН-СУДИ ЯК ПЕРСПЕКТИВА ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

За останні десятиліття правові системи багатьох країн значно трансформувалися. Українське суспільство також потребує швидких та технологічних змін і тому, на шляху до побудови інформатизованої, цифрової та новітньої країни, важливо діджиталізуватися у всіх сферах суспільного життя [1, с.86]. І попри складні обставини, протягом останніх років, Україна стрімко розвивається у цьому напрямку.

Вагомим внеском у модернізацію правосуддя стало запровадження підсистеми «Електронний суд», оскільки цифровізація цивільного судочинства забезпечує електронну комунікацію між учасниками судового процесу та судом і сприяє доступності правосуддя. В той же час, невпинний розвиток технологій штучного інтелекту, спричиняє необхідність адаптації національного законодавства до використання таких інноваційних підходів. Відтак, діджиталізація правосуддя, ви-

користання штучного інтелекту в судочинстві, онлайн-суди, а також онлайн вирішення спорів, зокрема за допомогою альтернативних засобів, є найбільш актуальними темами для юристів сьогодні.

Онлайн вирішення спорів стрімко розвивається і дає можливість переймати досвід та поступово впроваджувати це й у судочинство. Як зазначає, Н. Ю. Голубева способи альтернативного вирішення спорів (Alternative Dispute Resolution, далі — ADR) прогнозовано зазнали трансформацій із розповсюдженням Інтернету. Тому, з'явилися і т. з. ODR — онлайн вирішення спорів (Online Dispute Resolution). Іноді говорять про IDR (Internet Dispute Resolution) та EDR (Electronic Dispute Resolution) [2, с. 5]. З іншого боку, з'явилися різні форми електронного судочинства, в тому числі «онлайн-суди», що дещо схожі на ODR. Так звані «онлайн-суди» не є прикладом ODR, а є самостійною формою вирішення спорів, які одночасно мають властивості традиційних судів та ODR, оскільки являються, як правило, державними судами, але з широким використанням примирливих процедур онлайн. Якщо ж примирливі процедури не привели до вирішення конфлікту — суддя вирішує справу, також онлайн [3, с. 57].

Отже, першим кроком до запровадження онлайн-судів, звісно було впровадження спеціальних сервісів для подачі заяв в електронному вигляді. До прикладу, у Англії та Уельсі, ще у 2000-х роках, Службою судів та трибуналів Її Величності Королеви Великої Британії (HMCTS — Her Majesty Court and Tribunals Service) були впроваджені такі онлайнні сервіси, як Possession Claim Online (PCOL — позов про володіння онлайн) та Money Claim Online (MCOL — претензія на отримання грошей онлайн), щоб допомогти фізичним та юридичним особам подавати позови або відповідати на них щодо стягнення майна або грошових коштів. Вказані сервіси мають багато спільних, позитивних рис, а саме: аспекти екранів (aspects of the screens); онлайн процедури (online procedure), що складаються з кількох кроків; проєкт Практичного керівництва; заощадження коштів; позбавлення паперової роботи, пов'язаної з адміністративними процедурами розгляду позовів та забезпечення доступності 24/7 до окружних судів, що дозволяє подавати, видавати, переглядати та просувати позови в електронному вигляді, а також призначати дату їх слухання. Однак, необхідно зазначити, що на той час, вони підходили тільки для осіб або організацій, які мали адреси в Англії або Уельсі [4, с. 111–112].

Запровадження можливостей звернення до суду в електронній формі та онлайн-судів також стало необхідним кроком у міжнародній співпраці.

Європейські судові інституції віддані меті підтримувати та розвивати простір свободи, безпеки і правосуддя й прийняли різні правові

інструменти у сфері судової співпраці в цивільних справах, що мають транскордонні наслідки. Регламент (ЄС) 861/2007 Європейського Парламенту та Ради від 11 липня 2007 року про запровадження Європейської процедури врегулювання малих претензій (ЕССП) та Регламент (ЄС) № 1896/2006 Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2006 року, що встановлює створення Європейської процедури виконання платіжних доручень (ЕПО) — це конкретні заходи, спрямовані на усунення перешкод для належного функціонування цивільного судочинства. Так, наприклад, італійські вчені, досліджуючи проблеми семантичної інтероперабельності для Європейської процедури врегулювання малих претензій (ЕССП) та Європейської процедури виконання платіжних доручень (ЕПО) між Великобританією та Італією, встановили що одними із найважливіших проблем цих систем є: визначення юрисдикції та ідентифікації суду, онлайн-переклад, особливо опису заявником суті питання, фактів та предмета позову, а також застосування процесуального або матеріального права конкретної держави-члена, адже визначення застосованого права є непростим питанням для неспеціаліста, і воно занадто складне, щоб його можна було вирішити за допомогою сучасного семантичного інструменту, який безуспішно намагається замінити юриста [5, с. 85, 103—104].

Започаткувавши у 2016 році ідею електронного судочинства, національним законодавцем було запропоновано Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему (ЄСІТС), яка б передбачала повний перехід від паперової форми судочинства в електронну, однак це, у наших реаліях, виявилось проблематичним. Так, сьогодні вже повноцінно функціонують деякі підсистеми та модулі, однак і вони мають багато недоліків, що треба виправляти. Також, варто визначитись із термінологією «онлайн-суд» та встановити чи це залишиться як можливість звертатись до суду в електронній формі, а також можливість брати участь у розгляді справ дистанційно, тобто в режимі відеоконференції, чи це буде повністю віддалена процедура без проведення судового засідання та участь у справі виключно за допомогою електронного листування. На сьогодні, останній варіант наразі поки що не можливий, адже необхідно доопрацювати та повноцінно запустити Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему (ст. 14 ЦПК України) та визначити категорії справ, які доцільно розглядати в такому форматі, наприклад можна протестувати цю можливість на справах наказного провадження.

Відтак, в Україні наразі тільки плануються експериментальні програми розгляду справ онлайн.

До прикладу, у 2021 році було розпочато український проєкт із запровадження онлайн-судів для спорів незначної вартості Європей-

ським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР) разом із Британським інститутом міжнародного та порівняльного права [6, с.3].

Також, готується експериментальна програма запровадження онлайн-суду в Київському суді м. Одеси за прикладом CRT. Веб-платформа із зручною навігацією та привабливим дизайном розробляється для надання можливості створення електронної заяви в суд або поліцію на оскарження протоколу про адміністративне порушення, а також подачі електронної заяви в суд на розірвання шлюбу та вистребування аліментів на виховання дитини [3, с. 57].

Тобто, можливість в Україні розгляду цивільних справ онлайн-судом, зокрема й за допомогою технологій штучного інтелекту є цілком реальною в недалекому майбутньому, однак в такому випадку необхідно вирішити питання відповідальності за ухвалені рішення та гарантування законного та обґрунтованого рішення на засадах верховенства права.

Список використаних джерел

1. Іліопол І. М. Електронний нотаріат: переваги та ризики // Юридичний науковий електронний журнал — електронне фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету. № 1. 2022. — С. с. 86—88. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/1_2022.pdf
2. Голубева Н. Ю. Онлайн вирішення спорів (odr): переваги та недоліки / Н. Ю. Голубева // Альтернативні способи вирішення цивільних спорів : матеріали круглого столу (Одеса, 29 березня 2021 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д. ю. н., професора Н. Ю. Голубевої ; НУ «Одеська юридична академія». — Одеса : Фенікс, 2021. 96 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/783b5c9e-cb37-4250-9655-3f68bd4bea4c/content>
3. Голубева Н., Сулейманова С., Бут І., Полуніна О. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів: навч.-метод. посіб. [Електронне видання] / Н. Голубева, С. Сулейманова, І. Бут, О. Полуніна; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023.— 134 с. (Серія «Навч.-метод. посібники»). URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d04aec54-cfa1-493c-b1c8-dce10863983d/content>
4. Giampiero Lupo. The case of money claim online and possession claim online in england and wales. Research Conference: Building Interoperability for European Civil Proceedings Online. editors Francesco Contini and Giovan Francesco Lanzara Bologna, CLUEB, 2013 (15—16 June 2012). 430 p. (P. 111—135).
5. Marta Poblet, Josep Suquet, Antoni Roig, Jorge González-Conejero. Semantic Interoperability for European Civil Proceedings Online. Research Conference: Building Interoperability for European Civil Proceedings Online. editors Francesco Contini and Giovan Francesco Lanzara Bologna, CLUEB, 2013. 430 p. (P. 85—108).

6. Кібенко Олена. Майбутнє онлайн-судів в Україні: оцифрування наявних процесів чи цифрова трансформація правосуддя? Юридична газета online/ № 1–2 (759–760). 2023. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/maybutne-onlaynsudiv-v-ukrayini-ocifrovuvannya-nayavnih-procesiv-chi-cifrova-transformaciya-pravosud.html>

Московчук Дмитро Олександрович

*доктор філософії з спеціальності «Право»,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

На момент політичного прориву в Польщі діяв Цивільно-процесуальний кодекс 1964 року [1], який з моменту прийняття не зазнав суттєвих змін. Він закріпив «здобутки» реформ цивільного процесуального права післявоєнного періоду, що стало прикладом примусового впровадження рішень, характерних для соціалістичного процесу. Зі зрозумілих причин він не міг функціонувати в такому вигляді в новій суспільно-політичній реальності, в країні з ринковою економікою, яка по-іншому формує відносини між громадянами та державою, в душі індивідуалізму та автономії індивідів[2, с. 67].

З самого початку реконструкція цивільного процесуального права здійснювалася шляхом послідовних змін до чинного кодексу. Підготувати і здійснити абсолютно нову кодифікацію в короткий термін не було змоги. Цей початковий спосіб реформування цивільного процесуального законодавства невдовзі виявився не лише способом внесення перших і найнагальніших змін, але в наступні роки він також став способом впровадження наступних трансформацій окремих процесуальних норм у цивільних провадженнях [3, с. 46]. Вони послужили, частково, для модифікації раніше проведених реформ, а частково для вирішення сучасних викликів, з якими все швидше і частіше стикається практика і наука цивільного процесу.

Хоча дискусія щодо того, чи потрібен новий ЦПК, виникла не одразу, вона відбулася незабаром після того, як, здавалося, виправдалися найфундаментальніші очікування щодо реконструкції процесуальних норм, пов'язаних із політичною трансформацією. У літературі зазначається, що кодекс 1964 року не тільки був створений в іншу епоху, але, після кількох ґрунтовних змін, він перестав бути послідовним і оперативним актом у повсякденній практичній екс-

плуатації. Усвідомлення того, що він має бути піддане подальшим, більш-менш масштабним реформам, спрямованим на покращення розгляду цивільних справ і виконання рішень, винесених у цих справах, і водночас реагувати на нові виклики сучасних правових операцій, спонукало наукове співтовариство поставити проблему необхідності розробки нової кодифікації цивільного судочинства.

Зміни у цивільному судочинстві могли б відбуватися двома способами. З одного боку, подальші часткові зміни до чинного кодексу, а також до пов'язаних з кодексом актів можна було б вносити на постійній основі. З іншого боку, у довгостроковій перспективі, можна було б підготувати новий Цивільний процесуальний кодекс, взятий за приклад з інших сучасних кодифікацій, що з'явилися в останні роки. Питанням стану чинного кодексу та шляху його заміни на нову кодифікацію було присвячено багато зборів за короткий проміжок часу. Це започаткувало створення інтелектуально-теоретичної основи для роботи над сучасним Цивільним процесуальним кодексом, покликаним не лише забезпечити більшу ефективність правового захисту, який надається у цивільному судочинстві, а й відповісти на виклики сучасності [4, с. 19].

На практиці подальші зміни до чинного ЦПК залишилися домінуючою тенденцією. Вони охоплювали різні сфери цивільно-процесуального права, слугували для врахування поточних процесів конституціоналізації, євроінтеграції та комп'ютеризації цього права та являли собою часткову відповідь на виклики, що виникають через зростання маси типових і повторюваних цивільних справ. У фоновому режимі точилася дискусія щодо дилеми між подальшим реформуванням кодексу та його остаточною заміною новою кодифікацією. Однак поступово утвердилася позиція, що цю дилему слід вирішити, докладаючи зусиль для розробки нового кодексу. Дискусії щодо можливих нових рішень набули форми не лише детальних доктринальних викладень щодо різних процесуальних інститутів, враховуючи також порівняльно-правові аспекти, а й набули концептуального та системного характеру, який виразився в міркуваннях щодо структури, обсягу та конструкції нового комплексного процесуального акту. Можна стверджувати, що цей процес здійснювався спокійно, без зайвого поспіху, але систематично, будучи акцією, розрахованою на довший часовий етап [5, с. 13].

Слід підкреслити, що як весь процес реформування польського цивільного процесуального права, розпочатий наприкінці 1989 року і тривав близько чверті століття, так і розпочата у 2011 році робота з підготовки проекту нового Цивільного кодексу була нерозривно пов'язана з функціонуванням Комісії з кодифікації цивільного права, яка діяла при Міністерстві юстиції. Ця комісія, посиляючись на

традиції Кодифікаційної комісії Республіки Польща, що діяла в міжвоєнний період, та досвід різних післявоєнних кодифікаційних комісій, розробила поточні законодавчі проекти для значної частини наступних змін до кодексу та водночас розпочала концептуальну роботу з підготовки проекту нової кодифікації [6, с. 88].

Це був час співпраці між представниками доктрини та практики і виконувались поставлені перед ними завдання, незважаючи на зміни в політичних командах, аж до раптового та необґрунтованого звільнення комісії у грудні 2015 року.

Останні роки не зупинили внесення подальших змін до відповідного кодексу. Зміни вплинули як на регулювання судового провадження, так і на виконавче провадження. Проте характерною рисою періоду з кінця 2015 року є те, що проекти змін до процесуальних норм у цивільних справах розробляються в майже навмисному протистоянні світовому цивільному процесуальному праву, без урахування зауважень, що надходять від юридичної спільноти. Наслідки цих останніх змін є предметом жвавої дискусії серед представників доктрини та практики, які, з одного боку, зовсім по-іншому підходять до оцінки окремих нових процесуальних рішень, а з іншого боку, висловлюють серйозне занепокоєння щодо стану Цивільного процесуального кодексу як основного акта для функціонування та ефективності системи правосуддя у цивільних справах. Показово й те, що дискусія процесуалістів щодо можливості підготовки проекту нового кодексу була майже зупинена.

Список використаних джерел

1. Kodeks postępowania cywilnego. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19640430296>
2. Zob. M. Mączyński, Ograniczenie prawa podmiotów gospodarczych do sądu, «Państwo i Prawo» 2010, s. 65–69
3. Por. J. Mucha, Zawisłość sprawy w procesie cywilnym, Warszawa 2015, s. 131
4. Szerzej zob. B. Banaszak, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2012, s. 29
5. Por. R. Kmiecik, O wyrokowaniu bez rozprawy i innych instytucjach karnoprocесowych, «Prokurator» 2018, s. 10–18
6. Szerzej zob. P. Ryłski, T. Zembrzusi, Rozpoznawanie spraw cywilnych na posiedzeniu niejawnym, «Przegląd Sądowy» 2006, s. 83–90

Павлова Юлія Сергіївна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Цифровізація є ключовим етапом модернізації судової системи, спрямованим на забезпечення прозорості, доступності та ефективності правосуддя. Глобальна тенденція до впровадження електронних технологій у сферу судочинства вимагає адаптації національної правової системи.

Цифровізація цивільного процесу в Україні є важливим напрямком судової реформи, спрямованим на спрощення процедур, підвищення ефективності та доступності правосуддя. Станом на сьогодні впроваджено низку інструментів, які модернізують роботу судової системи, хоча існують і суттєві виклики.

Впровадження **Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС)** стало центральним елементом цифровізації судової системи. Система об'єднує кілька важливих підсистем:

- «Електронний кабінет»: дозволяє учасникам процесу подавати документи, відстежувати статус справи та отримувати повідомлення.
- «Електронний суд»: забезпечує подання позовів, апеляцій, заяв і клопотань у цифровій формі.
- Система відеоконференцз'язку: дозволяє проводити судові засідання дистанційно.

З жовтня 2023 року використання електронного кабінету стало обов'язковим для подання документів до суду. Використання електронного документообігу сприяє зменшенню витрат часу та ресурсів:

- Документи подаються та обробляються в електронному вигляді, що зменшує залежність від паперової роботи.
- Автоматичний обмін інформацією між судовими установами пришвидшує розгляд справ.

Можливість участі у судових засіданнях за допомогою відеоконференцій забезпечує доступ до правосуддя в умовах:

- обмежень, пов'язаних із пандемією COVID-19;
- воєнного стану, який ускладнює фізичну присутність сторін.

Система відеоконференцій інтегрована в суди по всій Україні, хоча на практиці її застосування може залежати від технічного забезпечення конкретного суду. Сучасний стан цифровізації цивільного процесу в Україні свідчить про поступовий перехід до електронного правосуддя. Хоча вже впроваджено важливі інструменти, такі як

«Електронний суд» і відеоконференції, подальша робота над усуненням технічних та правових бар'єрів є необхідною для створення повноцінної цифрової системи правосуддя.

Тенденція цифровізації судочинства викликає найбільше дискусій у наукових колах, адже вона розглядається не лише як процес модернізації або осучаснення, але й як потенційна суттєва трансформація правил судочинства. Це може включати зміну усталених принципів процесу, переосмислення традиційних судових ритуалів і навіть можливість скасування окремих інститутів процесуального права. У цьому контексті цифровізація сприймається зі стриманим оптимізмом, оскільки процедурні правила та принципи судочинства є відображенням цивілізаційних досягнень і історично сформованих уявлень суспільства про справедливе правосуддя. [2, с. 316].

У зв'язку із впровадженням у правосуддя штучного інтелекту широкого резонансного обговорення в юридичній літературі набула проблематика можливої упередженості алгоритмів і неможливості зрозуміти підстави ухвалених штучним інтелектом судових рішень.

Покладені в основу цивільного судочинства завдання цифровізації вбачаються актуальними і такими, що сприяють оптимізації процедури розгляду та вирішення цивільних спорів у суді. Водночас крімуточнення і конкретизації згаданих завдань слід більш точно опрацювати механізм їх виконання на практиці. Це усуне розрив між декларацією цілей та їхньою реалізацією в суді з тим, щоб процес захисту порушених і оспорюваних прав фізичних, юридичних осіб та держави носив більш результативний характер [1, с. 174].

Україна має всі шанси стати одним із лідерів цифровізації в регіоні. Для цього потрібен системний підхід, підтримка держави та суспільства, а також вирішення технічних і соціальних викликів. Швидкість і успіх цифрової трансформації залежатимуть від здатності адаптувати найкращі світові практики до українських реалій. Українські IT-спеціалісти займають провідні позиції на міжнародному ринку. Це дає змогу розробляти інноваційні рішення для внутрішніх потреб.

Список використаних джерел

1. Savchuk V. S. DIGITALIZATION OF CIVIL PROCEEDINGS: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES. Juridical scientific and electronic journal. 2024. No. 3. P. 171–175. URL: <https://doi.org/10.32782/2524–0374/2024–3/38> (date of access: 20.12.2024).
2. Белов Д. М., Белова М. В. Штучний інтелект в судочинстві та судових рішеннях, потенціал та ризики. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. № 78. С. 315–320.

Полуніна Ольга Олександрівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ЦИФРОВІЗАЦІЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Штучний інтелект і цифровізація вже змінюють багато сфер людської діяльності, включно із правовою. У світовій практиці технології AI дедалі частіше використовуються для автоматизації рутинних процесів, аналізу великих обсягів правової інформації, прогнозування результатів судових справ і забезпечення доступності правосуддя. Для України, яка перебуває в процесі цифрової трансформації, ці інновації відкривають широкі перспективи для вдосконалення цивільного судочинства. Штучний інтелект сьогодні використовується у багатьох країнах для автоматизації правових процесів. Зокрема, у США система ROSS Intelligence допомагає адвокатам швидко знаходити релевантну правову інформацію, а в Естонії планують впровадити «суддю-робота» для розгляду дрібних справ. Ці приклади показують, як штучний інтелект здатен підвищити ефективність судочинства та зменшити навантаження на суддів. В Україні вже існують ініціативи цифрової трансформації, такі як система «Електронний суд», що дозволяє подавати документи та відслідковувати справи онлайн [1]. Інтеграція штучного інтелекту може значно розширити ці можливості: наприклад, для автоматичного розподілу справ, аналізу судової практики або прогнозування результатів спорів. Це може зробити судовий процес доступнішим і швидшим для громадян. Однак застосування AI викликає низку проблем. Наприклад, хто нестиме відповідальність за помилки, допущені штучним інтелектом? Чи зможе система захистити персональні дані учасників процесу? Крім того, є ризик, що технології можуть поглибити нерівність, якщо доступ до них матимуть лише великі судові установи або багаті клієнти [2]. Для впровадження AI необхідно адаптувати правове поле України. Це включає розробку чітких норм щодо використання технологій у правосудді [3], визначення відповідальності за їх використання, а також створення механізмів контролю та етичних стандартів. Варто звернути увагу на європейський досвід, зокрема регуляції ЄС у сфері штучного інтелекту. Для ефективної інтеграції AI у цивільне судочинство України потрібна стратегія, що охоплює як технічну, так і правову складові. Це включає навчання працівників судів, співпрацю з IT-спеціалістами та тестування пілотних проєктів. Разом із тим впровадження таких тех-

нологій ставить перед правовою системою нові виклики. Це, зокрема, питання етичності, відповідальності за помилки, захисту даних і адаптації правових норм до реалій цифрової епохи [4]. Так, існують платформи штучного інтелекту, спеціалізовані для юридичної сфери. Вони допомагають автоматизувати правові процеси, проводити дослідження та підтримувати юристів у різних аспектах їх роботи. Деякі з них можуть бути адаптовані до специфіки національних правових систем або міжнародного права: Casetext і Harvey — це платформи на основі AI, які підтримують пошук юридичних прецедентів, аналіз законів та автоматизацію підготовки документів, особливо у США та Європі; OpenJustice.ai — розроблена для підтримки медіації та переговорів. Ця платформа поєднує правові принципи з практичними підходами, що корисно для юристів у сферах альтернативного вирішення спорів. Вона також використовується в судах і навчальних закладах по всьому світу для сприяння доступу до правосуддя; Lexis AI та Thomson Reuters Legal AI — інтегрують штучний інтелект у системи юридичного дослідження, дозволяючи знаходити відповіді на складні юридичні питання, включно з міжнародними аспектами. Ці платформи переважно розробляються для великих ринків, таких як США чи Європа. Але OpenJustice.ai вже демонструє можливість локалізації для інших юрисдикцій, тому, можливо, українське право може бути інтегроване за запитом або в майбутніх проєктах. Так, OpenJustice.ai активно розвивається в партнерстві з університетами та судами, що дозволяє адаптувати систему до різних правових реалій. Для ефективного впровадження штучного інтелекту в судову систему України необхідно розробити та ухвалити спеціалізовану нормативно-правову базу. Почати варто з прийняття базового закону, який регулюватиме використання штучного інтелекту в державному секторі, включно із судочинством. У цьому законі необхідно визначити поняття штучного інтелекту, окреслити сфери його застосування, а також закріпити ключові принципи, такі як прозорість, відповідальність за результати діяльності алгоритмів, етичність та дотримання прав людини. Паралельно слід розробити спеціалізований закон, присвячений використанню штучного інтелекту у правосудді. Такий закон має регламентувати інтеграцію цифрових технологій у судовий процес, окреслювати процедури автоматизації певних процесів, зокрема, розподілу судових справ чи аналізу доказів. Також варто визначити вимоги до сертифікації програмного забезпечення, яке використовуватиметься у судах, і створити механізми перевірки його відповідності правовим нормам. Крім цього, необхідно внести зміни до чинного Цивільного процесуального кодексу України. До нього можна додати положення, що передбачають використання автоматизованих систем для аналізу судової практики чи підготовки проєктів судових рішень у несклад-

них справах. Це допоможе оптимізувати час роботи суддів та зменшити навантаження на систему. Особливої уваги заслуговує створення підзаконних актів, які регламентуватимуть впровадження пілотних проєктів з використання штучного інтелекту. Наприклад, можна ініціювати створення експериментальних платформ для автоматизації розподілу справ або прогнозування можливих результатів судових рішень. Такі пілотні проєкти дозволять оцінити ефективність нових технологій і виявити можливі ризики. Ключовим елементом законодавчої бази також мають стати етичні стандарти. Наприклад, можна розробити етичний кодекс, який буде регулювати питання прозорості роботи алгоритмів, забезпечення захисту персональних даних, уникнення дискримінації та упередженості. Законодавчі ініціативи мають супроводжуватися освітніми програмами для суддів, адвокатів та працівників судів. Необхідно забезпечити підготовку правників до роботи з новими технологіями та їх адаптацію до цифрових реалій. Це дозволить мінімізувати ризики неправомірного використання штучного інтелекту та сприятиме ефективному розвитку судової системи. Впровадження таких змін гарантуватиме баланс між ефективністю, дотриманням прав людини та доступністю правосуддя.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>
2. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>
3. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Полюк Юлія Іванівна
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЩОДО ПРЕДСТАВНИЦТВА В ОКРЕМОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Інститут представництва у цивільному процесі являє собою важливий процесуальний інструмент, що суттєво змінює підхід до забезпечення судового захисту, одночасно розширюючи належність особі права на звернення до суду за захистом та способи подальшої його реалізації. Конституцією України право на професійну правничу допомогу надано кожному (ст. 59) з одночасним зазначенням, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура (ст. 131²) [1]. Вказані конституційні положення відтворюється у ст. 15 ЦПК України, якою зазначено, що учасники справи мають право користуватися правничою допомогою. Одночасно вказана норма визначає: 1) представництво в суді як вид правничої допомоги; 2) представництво в суді як вид правничої допомоги здійснюється виключно адвокатом (професійна правнича допомога), крім випадків, установлених законом [2]. Надалі процесуальне законодавство визначаючи випадки участі у справі представника в ст. 58 ЦПК України встановлює два способи реалізації суб'єктивного права особи на звернення до суду за захистом — самопредставництво та процесуальне представництво. Повна цивільна процесуальна дієздатність визначає особу, спроможну забезпечити реалізацію права на звернення до суду за захистом та визначити спосіб такої реалізації (шляхом самопредставництва або через представника), що дає змогу характеризувати її як загальну та основну умову реалізації права на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав, яка забезпечує подальшу його реалізацію. У випадку неспроможності особи самостійно забезпечити реалізацію права на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав через недостатній об'єм цивільної процесуальної дієздатності або з інших причин, визначених законом, процесуальні права та обов'язки за них здійснюють їх законні представники (ст. 59 ЦПК України) або органи та особи, яким законом надано права звертатися до суду за захистом в інтересах інших осіб (ч. 2 ст. 4, ч. 2 ст. 160, ст. 56 ЦПК України). ЦПК України передбачає також випадки реалізації права на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав через представника (ст. 58, ч. 3 ст. 59 ЦПК України) на підставі доручення [3, с. 133]. Основна проблематика представ-

ництва в окремому провадженні виникла з оновленням процесуального законодавства у 2017 році і полягає, в першу чергу, в неузгодженості нормативного регулювання саме договірного представництва. Наразі норми ст. 58 ЦПК України не містять обмежень щодо представництва у справах про усиновлення, як це було передбачено у ст. 38 ЦПК України в редакції 2004 року, однак поширюються на учасників справи виключно позовного провадження та особи, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи. Тож, на перший погляд, вбачається, що договірне представництво в окремому провадженні можливо у разі якщо у справі приймає участь особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи та/або законний представник, які такого представника залучили відповідно до ч. 1 ст. 58 та ч. 3 ст. 59 ЦПК України. Однак аналіз норм Розділу IV «Окреме провадження» ЦПК України доводять зворотнє, зокрема ч. 5 ст. 293 ЦПК України закріплює категорії справ окремого провадження, розгляд яких проводиться судом за обов'язковою участю адвоката особи, стосовно якої розглядається така справа. Встановлюючи правило, що справи окремого провадження суд розглядає за участю заявника і заінтересованих осіб ч. 4 ст. 294 ЦПК України одночасно передбачає можливість участі представника у справі про розірвання шлюбу за заявою особи, засудженої до позбавлення волі. Положення наступних норм окремого провадження передбачають можливість подання заяви представником: ч. 1 ст. 317 (особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України), ч. 1 ст. 347, п. 2 ч. 1 ст. 348 (розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб), п. 2 ч. 1 ст. 350¹⁰ (розкриття інформації, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, щодо юридичної або фізичної особи) ЦПК України. Можливість участь представника в інших категоріях справ обґрунтовується правилами ч. 3 ст. 294 ЦПК України, згідно з якими розгляд справ окремого провадження здійснюється судом з додержанням загальних правил (тобто позовного провадження), за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду та з урахуванням особливостей розгляду конкретної категорії справ цього виду провадження. Слід звернути увагу й на ч. 8 ст. 49 ЦПК України, яка прирівнює заявника та заінтересованих осіб у справах окремого провадження за правами та обов'язками до сторін, а, як зазначалось раніше, участь у судовому процесі через представника безпосереднє право сторони. Проте, ч. 1 ст. 60 ЦПК України уточнено, що представником у суді може бути адвокат або законний представник, а ч. 2 цієї ж статті деталізує виключення з за-

гального правила в яких випадках дозволяється представництво не адвокатом — і це лише трудові спори та малозначні справи, тобто справи позовного спрощеного провадження. Разом з тим, судовою практикою висловлена позиція, що у справі про встановлення факту народження дитини на окупованій території представником може бути особа без статусу адвоката за довіреністю в електронній формі. Так, у справі № 619/1908/23 суд першої інстанції ухвалив рішення про повернення заяви представника про встановлення факту народження дитини на тимчасово окупованій території України. І хоча судом були наведені окремі роздуми щодо можливості договірного представництва в цій категорії окремого провадження, проте підставою для такого рішення стало те, що заяву підписала особа, яка не підтвердила своїх повноважень для її підписання. Аналогічне рішення було ухвалене апеляційним судом стосовно апеляційної скарги, яку також було повернуто. Причиною стало те, що додана до скарги довіреність не була зареєстрована в установленому законом порядку і не містила підпису довірителя. Верховний Суд зазначив, що законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена (ч. 5 ст. 131² Конституції) та виснував, що процесуальним законом допускається подання апеляційної скарги представником (не адвокатом) у справі про встановлення факту народження особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства (ст. 317 ЦПК України) [4]. Така позиція дещо суперечить Конституції, п. 11 ч. 16¹ якої визначено, що представництво відповідно до ст. 131² виключно адвокатами у судах апеляційної інстанції здійснюється з 1 січня 2018 року. Неузгодженість практики судів у застосуванні норм щодо представництва є ще однією серйозною проблемою, що може створити правову невизначеність для учасників процесу. Інститут представництва потребує ґрунтовного дослідження та нормативного вдосконалення, адже має велике значення для забезпечення ефективного захисту прав та інтересів осіб у правовому полі, сприяючи належному здійсненню правосуддя, забезпечуючи кваліфіковану допомогу в складних ситуаціях і гарантуючи виконання процесуально-правових дій згідно з нормами права та етики.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. № 1618-IV. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
3. Полюк Ю. І. Право на звернення до суду за захистом порушених, невізнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2019. 239 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ab32aaaa-ecf5-47dd-9a9a-1b2d4a977a0e/content>
4. Постанова Верховного Суду у справі № 619/1908/23 від 21 червня 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111742048#>

Притуляк Валерій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу

Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНИХ РЕЄСТРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На початку повномасштабного вторгнення на територію України, в 2022 року Кабінетом міністрів України, було затверджено постанову № 202 від 06.03.2022 року «Про деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану». Даною постановою, Кабінет міністрів України, визначив порядок функціонування державних реєстрів в умовах військового стану. Відтак державні реєстри, держателем яких є Міністерство юстиції України, призупинили свою роботу з метою захисту інформації, яка там містилась від несанкціонованого доступу. Основною нормативною підставою щодо призупинення функціонування державних реєстрів в 2022 році став Закон України «Про правовий режим воєнного стану», затверджений указом Президента України від 24 лютого 2022 р. за № 64 «Про введення воєнного стану в Україні». Тож, саме обмеження функціонування реєстрів були здійсненні з метою захисту даних громадян України від можливих кібератак зі сторони агресора. Але вже в травні 2022 року після тимчасового призупинення, робота Державних реєстрів була відновлена. Це було обумовлено тим, що тривале не функціонування реєстрів заморозувало майже всі процеси в Україні.

В грудні 2024 року була здійснена масштабна кібератака на сайти Державного підприємства «Національні інформаційні системи» (надалі — НАІС) та Міністерства юстиції України (надалі — МЮУ). Це в свою чергу призупинило роботу більше ніж на місяць всіх державних органів України, серед яких були зокрема і органи примусового виконання рішень судів, державні та приватні нотаріуси, державні реєстратори, органи ДРАЦС тощо. За словами Міністра юстиції України Ольги Стефанішиної, державні реєстри України та сайт Міністерства юстиції України зазнали наймасштабнішої зовнішньої кібератаки за останній час [1]. Вказана ситуація, зацентрувала увагу на ті обставини, що в умовах глобальної цифровізації світу ми можемо спостерігати формування нових злочинів, які в свою чергу не лише визначаються національним законодавством в рамках Кримінального кодексу України, а також спричиняють значних цивільно правових збитків. Таким чином, після масштабної кібератаки 2024 року, необхідно визначити, які можливі шляхи захисту державних реєстрів та національних баз даних потрібно запровадити. Після зупинення роботи шістдесяті державних реєстрів, до яких треба віднести: Автоматизована система «Банкрутство і неплатоспроможність»; Автоматизована система виконавчого провадження; Державний реєстр актів цивільного стану громадян; Державний реєстр баз персональних даних; Державний реєстр іпотек; Державний реєстр друкованих засобів масової інформації; Державний реєстр застав рухомого майна; Державний реєстр обтяжень рухомого майна; Державний реєстр прав на нерухоме майно; Державний реєстр прав власності на нерухоме майно; Державний реєстр угод; Єдина державна електронна система е-нотаріату; Єдиний державний реєстр виконавчих проваджень; Єдиний державний реєстр засуджених і осіб, узятих під варту; Єдиний державний реєстр об'єднань громадян та благодійних організацій; Єдиний державний реєстр осіб, щодо яких застосовано положення Закону України «Про очищення влади»; Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань; Єдиний реєстр арбітражних керуючих України; Єдиний реєстр боржників; Єдиний реєстр довіреностей; Єдиний реєстр довіреностей, посвідчених у нотаріальному порядку; Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна; Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ; Єдиний реєстр нотаріусів України; Єдиний реєстр об'єднань громадських формувань; Єдиний реєстр приватних виконавців України; Єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів; Єдиний реєстр підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство; Електронний реєстр апостилів; Реєстр спеціальних бланків документів інформаційної системи Міністерства юстиції України; Реєстр громадських об'єднань. Окрім реєстрів, були призупинені в

роботі, сервіси щодо використання даних насамперед з ДПС, МВС, ДМС, ПФУ, Мінцифри, Держгеокадастром, ДПСУ та іншими. Отже, на часі є гостре питання щодо захисту вищенаведених сервісів від кібератак. На думку, Є. В. Котуха, проблема забезпечення кібербезпеки у публічному секторі залишається недостатньо розробленою. Насамперед це стосується напрацювань, присвячених методологічним підходам до практичної реалізації теоретичних моделей і концепцій у даній сфері [2]. Таким чином, з метою захисту інформації, на нашу думку необхідно розвивати національне законодавство та відповідний технічний інструментарій та в свою чергу більш детально регламентувати роботу держаних реєстрів та способи їх функціонування на період можливої відсутності загального доступу до них. На даний час, після зупинення роботи реєстрів формально була зупинена або часткового обмежена робота значної частини держаних та приватних органів. Однак, постає питання, якщо в час глобальної цифровізації в державі в цілому, на час обмеження функціонування або припинення роботи державних реєстрів фактично зупиняється робота всіх секторів публічної та судової влади чи є це прийнятним в умовах 21 сторіччя та чи є це нормальним захистом інформаційних баз даних. Отже, враховуючи викладене вище можна запропонувати наступні пропозиції щодо подолання вказаних проблем а саме: По — перше, повернення до технічного рукописного ведення реєстрів та сервісів (по аналогії із роботами реєстрів ДРАЦС — заповнення даних в паперових книгах). Однак, даний спосіб повертає в минуле та затыгує час.

По — друге, введення та функціонування дублікатних баз даних, в яких можливо вводити нові данні, які відображають фактичні обставини та не потребують доказування (до прикладу оформлення нового майна від забудовника, накладання нових арештів). Але в умовах динамічних правовідносин цей варіант також є недостатньо досконалим, хоча і пропонує розумну альтернативу.

Підводячи підсумки, можна вказати, що загальними способами вирішення проблематики кібератак на державні реєстри є посилення інформаційної безпеки та захисту надважливих баз даних. Водночас альтернативним варіантом вирішення даної проблеми є запровадження можливості роботи в останніх збережених варіантах баз даних з подальшим завантаженням інформації до основної бази даних. Однак, самим головним фактором в цій сфері є нагальна потреба удосконалення саме законодавства в цій сфері та надання альтернативних сервісів з метою їх функціонування.

Список використаних джерел

1. Ольга Стефанішина. Наймасштабніша зовнішня кібератака на державні реєстри України. Ольга Стефанішина у ФБ. 19 грудня 2024. Архів оригіналу за 20 грудня 2024.
2. Є. В. Котух, Дисертація, на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління, на тему: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ, 479 с.

Stoianova Tetiana Anatolievna

*Associate Professor, Department of Civil Procedure Law, PhD in Law
National University «Odessa Academy of Law»*

SOME PROBLEMATIC ASPECTS OF RESEARCH METHODS ON SOCIAL CONNECTIONS OF UKRAINIAN REFUGEES IN EUROPE AND THE IMPACT OF PSYCHOLOGICAL VIOLENCE AMONG THEM

The study of the processes of establishing and maintaining healthy social relationships is extremely important in modern social sciences, especially in the context of Ukrainian refugees in Europe.

Scientific studies show that living in isolation, as opposed to living among other people, significantly increases the risk of premature death—by approximately 32%. [1].

Regarding Ukrainian refugees in Europe, the issue of loneliness and its connection to the level of domestic, particularly psychological, violence has not yet been objectively investigated. Establishing a direct link between the measurement of social ties, loneliness, and psychological violence among Ukrainian refugees is rather difficult; at present, it remains only a hypothesis. It is assumed that loneliness and the lack of social connections among Ukrainian refugees may contribute to the emergence of psychological violence and compel them to remain in such relationships or communities due to the risk of social isolation. Therefore, such research is extremely relevant.

The most pressing issue in research lies in the methodological challenges underlying its implementation. The reliability of the entire study and its results depends directly on the chosen method. As the literature indicates, the problem of method is central to many social studies, and among research instruments there is, in turn, a significant degree of heterogeneity and a lack of conceptual clarity [2]. If researchers are unable to reach sufficient consensus on the concepts they aim to measure, the likelihood that different studies are in fact measuring the same construct decreases, which

may threaten the validity of the results [3]. A solution to this problem is thorough testing of measurement instruments to ensure that the research scale measures exactly what it is intended to measure and is aligned with the goals of the study. Another challenge is the lack of evidence on the validity of the scales, which makes it necessary to carefully analyse the data that are available.

Regarding Ukrainian refugees in Europe, this group is unique for most standardized studies, and many questions in existing scales simply do not correspond to their context.

Moreover, the very concept of domestic violence and its various forms remains undefined.

Since Ukrainian refugees in Europe, when benefiting from temporary protection under Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001, do not lose their legal connection in the form of Ukrainian citizenship, Ukrainian legislation continues to apply to them. Therefore, when studying issues of domestic violence among them, it is necessary to take into account the concept of domestic violence as defined in paragraph 3 of Article 1 of the Law of Ukraine “On Prevention and Counteraction to Domestic Violence,” in particular: «Domestic violence — an act (action or inaction) of physical, sexual, psychological, or economic violence committed within a family or within a place of residence, or between relatives, or between former or current spouses, or between other persons who live (or have lived) together as a family but are not in a marital or kinship relationship with each other, regardless of whether the person who committed domestic violence resides (or resided) in the same place as the victim, as well as threats to commit such acts» [4].

Furthermore, it is necessary to distinguish between physical, psychological, and economic domestic violence. Each of these types of domestic violence has its own characteristics, and consequently, for the purpose of the study, each type should be analyzed in more detail separately. However, this analysis requires a more thorough investigation and will therefore be carried out in subsequent scientific research.

Key words: domestic violence, social connection, loneliness, Ukrainian refugees.

Reference

1. Holt-Lunstad, J., Smith, T. B., Baker, M., Harris, T., & Stephenson, D. (2015). Loneliness and social isolation as risk factors for mortality: A meta-analytic review. *Perspectives on Psychological Science*, 10 (2), 227–237. <https://doi.org/10.1177/1745691614568352>
2. Pomeroy, M. L., Mehrabi, F., Jenkins, E., O’Sullivan, R., Lubben, J., & Cudjoe, T. K.M. (2023). Reflections on measures of social isolation among older adults. *Nature Aging*, 1–2. <https://doi.org/10.1038/s43587-023-00472-4>

3. Fried, E. I. (2017b). What are psychological constructs? On the nature and statistical modelling of emotions, intelligence, personality traits and mental disorders. *Health Psychology Review*, 11 (2), 130–134. <https://doi.org/10.1080/17437199.2017.1306718>
4. On preventing and combating domestic violence: Law of Ukraine dated December 7, 2017. Database «Legislation of Ukraine» / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

Цал-Цалко Юлія Юліївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

НАДАННЯ ОСОБИ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЩОДО ПРИМУСОВОГО ПОРЯДКУ

Держава забезпечує захист прав, свобод і законних інтересів осіб, які страждають на психічні розлади, гарантуючи їм безоплатну медичну допомогу в державних та комунальних закладах охорони здоров'я. Наявність Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року [1], впровадження Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки підтверджують необхідність системних змін у сфері надання психіатричної допомоги, а також безпосередньо враховуючи жакливу військову агресію рф на території України, яка окрім бід, страждань та економічного спустошення населення несе в собі і приховані загрози, які в подальшому можуть негативно вплинути на психічне здоров'я української нації. І вже зараз гостро постає проблема підтримки осіб, які пережили окупацію, втратили рідних, та психологічної реабілітації захисників-військовослужбовців, які пройшли бойові дії, полон, втрату близьких.

Закон України «Про психіатричну допомогу» визначає правові та організаційні засади забезпечення громадян психіатричною допомогою виходячи із пріоритету прав та свобод людини і громадянина, регламентує права та обов'язки фахівців, інших працівників, які беруть участь у її наданні [2]. Надання психіатричної допомоги особі може бути здійснено як за її усвідомленої згоди, так і у примусовому порядку. Щодо усвідомленої згоди особи, то це вільно висловлена особою, здатною розуміти інформацію, що надається доступним способом, про характер її психічного розладу та прогноз його можливого розви-

тку, мету, порядок та тривалість надання психіатричної допомоги, методи діагностики, лікування та лікарські засоби, що можуть застосовуватися в процесі надання психіатричної допомоги, їх побічні ефекти та альтернативні методи лікування, у всіх інших випадках, тобто поза усвідомленою згодою особи, психіатрична допомога має надаватися примусово. Таким чином, виконуючи вимоги Закону та слідуючи принципам надання психіатричної допомоги у примусовому порядку, з метою дотримання законності, гуманності, додержання прав людини і громадянина, а також необхідності і достатності заходів лікування мають бути чітко сформульовані підстави надання такої допомоги особам, які не надають своєї усвідомленої згоди на неї. Зокрема, це підтверджується матеріалами судової практики, а саме Постановою Верховного Суду (від 23 липня 2024 року, справа № 758/4817/23, провадження № 61—4195св24) [3], якщо недієздатна особа не здатна за станом психічного здоров'я надати усвідомлену письмову згоду на поміщення її до психіатричного закладу, таке поміщення (тримання) є примусовим і, відповідно, потребує рішення суду. Закон визначає умови та види для надання психіатричної допомоги особі без її усвідомленої згоди або згоди її законного представника — це психіатричний огляд особи, амбулаторна психіатрична допомога та госпіталізація особи до закладу з надання психіатричної допомоги.

Ключові положення процедури розгляду заяв про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку визначені чинним Цивільним процесуальним кодексом України (Глава 10 «Розгляд заяви про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку», розділу IV «Окреме провадження») [4]. Першим аспектом процесуального характеру є можливість звернення до суду з відповідною заявою належним суб'єктом. Закон України «Про психіатричну допомогу» надає право ініціювати психіатричний огляд особи у примусовому порядку родичам особи, яка підлягає психіатричному огляду, лікарю, який має будь-яку медичну спеціальність, іншим особам, які повинні звернутися із відповідною заявою до лікаря-психіатра, який в подальшому і звертається до суду із заявою про необхідність проведення психіатричного огляду особи в примусовому порядку. Заява лікаря-психіатра про проведення психіатричного огляду особи у примусовому порядку повинна бути обґрунтована, на момент звернення до суду лікар-психіатр повинен встановити психічний стан особи (єдиним джерелом достовірної інформації про психічний стан особи може бути її безпосередній огляд лікарем-психіатром). Якщо особа з ознаками психічного розладу своїми діями негативно впливає на життєдіяльність оточуючих, створює небезпеку для них або самої себе, порушує громадський порядок, обсяг повноважень працівників поліції у даному випадку також обмежений — з огляду на судову

практику, органи поліції можуть лише звернутися із відповідною заявою до медичної установи, а вже потім лікар-психіатр подає заяву до суду про психіатричний огляд особи у примусовому порядку. Враховуючи зазначене, варто погодитися із пропозиціями, викладеними у проекті Закону України від 25.05.2020 року № 3536 [5] щодо необхідності доповнення ЦПК України нормами та положеннями про розширення переліку суб'єктів звернення до суду із заявою не тільки про проведення психіатричного огляду особи у примусовому порядку, а й про надання особі амбулаторної психіатричної допомоги або її продовження в примусовому порядку, а також про госпіталізацію особи до закладу з надання психіатричної допомоги у примусовому порядку або про продовження такої госпіталізації — і надати таке право не лише лікарю-психіатру, а й наступним особам: членам сім'ї, родичам такої особи або іншим громадянам України, життєдіяльність яких систематично порушується особою з ознаками психічного розладу; поліції, якщо під час виконання службових обов'язків ними виявлено факти систематичного порушення особою з ознаками психічного розладу нормальної життєдіяльності інших осіб та/або громадського порядку. Подані даними особами заяви обов'язково повинні бути обґрунтовані, а сам факт проведення психіатричного огляду особи у примусовому порядку не повинен порушувати права особи, щодо якої його застосовано.

Аналіз судової практики показує, що у більшості випадків звернення до суду стосуються вже госпіталізації особи до закладу з надання психіатричної допомоги у примусовому порядку, а зважаючи на те, що надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку шляхом її госпіталізації до психіатричного закладу розглядається як позбавлення свободи у розумінні п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [6], вирішуючи питання про таку госпіталізацію слід звертати увагу на наявну обов'язкову сукупність таких умов: по-перше, має бути достовірно доведено, що особа є психічно хворою; психічний розлад повинен бути такого виду або ступеня, що слугує підставою для примусового тримання у психіатричному закладі; обґрунтованість тривалого тримання у психіатричному закладі залежить від стійкості відповідного захворювання. Суттєве значення має своєчасність надання психіатричної допомоги, навіть якщо вона надається у примусовому порядку.

Також актуальним є питання захисту прав особи, щодо якої подано заяву про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку. Нормами чинного цивільного процесуального законодавства (ч. 2 ст. 339, ч. 3 ст. 340 ЦПК України) не передбачено можливості особи, якій надається психіатрична допомога у примусовому порядку, а також її законному представнику — подати клопотання про відмову від такої

допомоги — зазначається лише про право подання заяви про припинення такої допомоги. Закон України «Про психіатричну допомогу», також не передбачає дані положення. Зазначено, що клопотання про припинення надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку може направлятися до суду особою, якій надається ця допомога, або її законним представником лише через 3 місяці з часу ухвалення рішення суду про надання або продовження надання особі такої допомоги (ч. 8 ст. 12 Закону України «Про психіатричну допомогу»). Таким чином, особа позбавляється можливості одразу захищати свої права, коли амбулаторна психіатрична допомога надаватиметься їй без її усвідомленої письмової згоди або без письмової згоди її представника.

Питання психічного здоров'я населення є однією із фундаментальних проблем щодо забезпечення прав людини особливо у контексті надання психіатричної допомоги, яка потребує подальшого врегулювання. Попри наявність державних програм та стратегій у сфері забезпечення психічного здоров'я, все ж таки гостро постає проблема дотримання прав людини при наданні психіатричної допомоги, особливо, якщо така допомога надається у примусовому порядку, оскільки вбачаються порушення принципу гуманності та поваги до гідності особи. З огляду на це, дуже важливою є необхідність законодавчого налагодження механізму, який регулює порядок примусового лікування, зокрема надання медичної допомоги у сфері психічного здоров'я таким чином, аби особа, яка потребує такої допомоги, швидко та своєчасно її отримала, при цьому її права, свободи та інтереси, а також права, свободи та інтереси інших осіб — не були порушені. І хоча порядок надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку передбачений чинними нормами цивільного процесуального законодавства, втім, аналіз положень міжнародних правових актів, а також судова практика свідчать про необхідність їх оптимізації та налагодження взаємодії між органами здоров'я, правоохоронними органами та безпосередньо судовою системою.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 року № 1018-р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#Text>
2. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 року № 1489-III. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>
3. Постанова Верховного Суду від 23 липня 2024 року у справі № 758/4817/23 (провадження № 61-4195св24) Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120719844>.

4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради. — 2004. — № 40–41, 42 — ст. 492. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку подання та розгляду заяв про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку: проект Закону України від 25.05.2020 року № 3536. Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68928
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року: Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Яніцька Інна Анатоліївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ГОНОРАР УСПІХУ ЯК ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ: СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У сучасній юридичній практиці дедалі більшого поширення набуває застосування гонорару успіху як форми винагороди за правничу допомогу. Цей інститут викликає значний інтерес у науковців і практиків через його специфічну правову природу, вплив на ефективність захисту інтересів клієнтів, а також спірні питання законності та етичності. Зокрема, дослідженню окремих аспектів гонорару успіху в Україні присвятили свої роботи такі вчені, як О. Дроздов, С. Іваницький, С. Козлов, О. Фоміна, П. Цимбал, Д. Черняченко та інші.

Попри наявність наукових розробок, питання правової сутності гонорару успіху, його зв'язку з витратами на правничу допомогу, а також перспективи його запровадження у національну правову систему залишаються недостатньо визначеними.

В Україні поняття гонорару успіху поки що не закріплене у законодавстві. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає гонорар як форму винагороди адвоката за надання правничої допомоги, але не конкретизує гонорар успіху як його окрему форму [1].

Водночас у судовій практиці спостерігається невизначеність щодо того, чи можна включати гонорар успіху до витрат на правничу допомогу, які підлягають відшкодуванню стороні, що виграла спір відповідно до Цивільного процесуального кодексу України.

Гонорар успіху є додатковим до основної плати за правничу допомогу і зазвичай визначається у вигляді фіксованої суми або відсотка від вигоди, отриманої клієнтом (наприклад, присуджених сум, укладених угод тощо).

Правова природа гонорару успіху базується на домовленості між клієнтом та адвокатом, яка закріплюється у договорі про надання правничої допомоги. Основною метою цієї форми винагороди є стимулювання адвоката до максимально ефективного представництва інтересів клієнта.

У міжнародній практиці підходи до регулювання гонорару успіху суттєво відрізняються. У низці країн (наприклад, у США та Великій Британії) він широко застосовується і закріплений у законодавстві. Водночас у деяких державах, зокрема у Німеччині, його застосування є обмеженим або забороненим через можливі етичні ризики та побоювання щодо порушення доступу до правосуддя.

В Україні правове регулювання гонорару успіху перебуває на стадії становлення. Нині відсутнє пряме законодавче закріплення цього інституту, що викликає низку проблем у його застосуванні. Серед основних труднощів можна виділити: невизначеність правової природи. У юридичній літературі та судовій практиці немає одностайності щодо того, чи можна вважати гонорар успіху складовою витрат на правничу допомогу, які підлягають відшкодуванню стороною, що програла спір.

На думку ряду авторів у судовій практиці немає єдиного підходу до визнання гонорару успіху складовою витрат на правничу допомогу, які підлягають відшкодуванню стороною, що програла спір.

Гонорар успіху має не лише правовий, а й психологічний вимір. Для клієнта він може слугувати гарантією того, що адвокат максимально зацікавлений у досягненні позитивного результату. Це в свою чергу сприяє ретельній підготовці до судового процесу, вибору оптимальної стратегії захисту та максимальній зацікавленості адвоката у досягненні позитивного результату.

У рамках цивільного процесу така модель підвищує ефективність реалізації принципу змагальності, закріпленого у ст. 12 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України)[2]. За цих умов адвокат активно захищає права клієнта, використовуючи весь доступний арсенал процесуальних можливостей.

Для клієнта гонорар успіху виступає гарантією того, що адвокат максимально зацікавлений у досягненні результату, оскільки його винагорода залежить від успішного завершення справи. Це формує високий рівень довіри між адвокатом і клієнтом, а також спонукає клієнта до активної участі у процесі.

Згідно з принципом диспозитивності, клієнт самостійно визначає обсяг захисту своїх прав. За умов гонорару успіху клієнт стає більш мо-

тивованим до співпраці з адвокатом, ініціювання процесуальних дій, подання доказів та досягнення мирової угоди (ст. 207 ЦПК України).

Водночас гонорар успіху може спричиняти психологічний тиск на адвоката. Відсутність фіксованої оплати та залежність винагороди від результату справи посилюють ризики емоційного та професійного вигорання.

Адвокат опиняється в умовах подвійного тиску: необхідності максимально ефективно представляти інтереси клієнта та водночас забезпечувати собі фінансову стабільність.

У суспільстві та серед сторін процесу гонорар успіху може сприйматися неоднозначно. Сторони, які програли справу, часто вбачають у ньому «спекуляцію на результаті», що підвищує напругу між учасниками процесу. Судді також стикаються з додатковими етичними викликами, зокрема з ризиком маніпуляцій зі сторони адвокатів.

Такі ситуації вимагають чіткого регулювання, аби уникнути негативного впливу на дотримання принципу верховенства права, закріпленого у ст. 8 Конституції України.[3]

Запровадження та врегулювання всіх невизначених питань гонорару успіху в Україні потребує чіткого законодавчого врегулювання. Для цього необхідно:

- закріпити поняття гонорару успіху в законодавстві, визначивши його правову природу та умови застосування;
- встановити механізми запобігання зловживанням, включаючи правила етичної поведінки адвокатів при укладанні угод про гонорар успіху;
- забезпечити судову практику єдиними підходами до відшкодування витрат на правничу допомогу, які включають гонорар успіху.

Гонорар успіху є перспективним правовим інститутом, що має значний потенціал для підвищення ефективності правничої допомоги та захисту інтересів клієнтів.

Список використаних джерел

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
2. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

Вдовенко Андрій Анатолійович
*аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:
Бут Ілля Олександрович
*к. ю. н., доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу*

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ УГОД У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Процесуальні угоди, як форма договірної регуляції, відіграють важливу роль у сучасному цивільному судочинстві, адже сприяють досягненню соціально-значущих результатів, які водночас задовольняють як публічні, так і приватні інтереси. Практичне значення класифікації процесуальних угод полягає у сприянні учасникам процесу, зокрема сторонам та їхнім представникам, у виборі оптимальних способів використання таких угод у конкретних ситуаціях.

Актуальність цієї теми обумовлена відсутністю єдиної концепції класифікації процесуальних угод у науковій літературі.

Згідно з позицією Ю. Притики, аналіз процесуального законодавства України дає підстави віднести до процесуальних договорів: мирову угоду (досудову і судову), третейську (арбітражну) угоду, про-рогаційну угоду (угоду про підсудність), угоди про визначення між-народної підсудності, медіаційну угоду (угоду про примирення) [1, с. 200].

З огляду ж на законодавчі акти, можна поділити процесуальні угоди на поєменовані (мирова угода, договір про передачу спору на вирішення третейського суду, договір про обрання експерта у справі, договір про підсудність у справах про розірвання шлюбу, договір про міжнародну підсудність), а також виокремлення договірних елементів у регулюванні цивільних процесуальних відносин (аналіз вчинюваних процесуальних дій, що можуть свідчити про їх договірну природу). Щодо останніх, то такі елементи передбачені ЦПК України в регулюванні питання про визнання обставин сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, щодо умов для заочного розгляду справи, призначенні експертизи у разі заявлення клопотання про її призначення обома сторонами справи та ряду інших [2].

За аналогією з класифікацією альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів, можна поділити процесуальні угоди за сферою правового регулювання на приватні та публічні. Приватні способи є такими, які застосовуються виключно за добровільного волевиявлення сторін на протидію зверненню до суду (перегово-

ри, медіація (посередництво), третейський розгляд тощо). Публічні пов'язані з врегулюванням спору в рамках цивільного судочинства (досудові переговори, досудове посередництво тощо), способи, спрямовані на винесення рекомендованого рішення (досудовий спрощений суд присяжних тощо) [3, с. 20–21].

Оскільки процесуальні угоди спрямовані на впорядкування процесуальних відносин з урахуванням вільної волі та узгодження між приватними суб'єктами під час судового розгляду і вирішення справи, виявляється можливим класифікувати процесуальні угоди за суб'єктним складом. На нашу думку, їх можна розподілити таким чином: 1) угоди між сторонами (позивачем і відповідачем); 2) угоди між сторонами та судом (наприклад, затвердження мирової угоди); 3) угоди за участю третіх осіб (наприклад, представників, адвокатів, медіаторів). Аналіз наукової літератури дає підстави вважати суб'єктами договору осіб, які беруть участь в укладенні та (або) реалізації визначеного договору. Сторонами мирової угоди можуть бути позивач і відповідач, при цьому треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, брати участь в укладенні мирової угоди не можуть [4, с. 217].

Заслугує на увагу позиція щодо можливості класифікації договірних форм регулювання відносин за обсягом волевиявлення на альтернативні та безальтернативні: обсяг волевиявлення виявляється тою мірою наскільки договірні форми можуть бути багатоваріантними у своєму змісті, тобто мають альтернативи щодо формування, наповнення різними умовами. Серед альтернативних договірних форм необхідно назвати договори, домовленості, пакти, конвенції, мирові угоди тощо. Якщо ж альтернатива вибору обмежується тільки двома взаємовиключними варіантами — «так» чи «ні», без можливості будь-якого третього варіанту, то такі форми — безальтернативні. Прикладом таких безальтернативних договірних форм є згоди, погодження, узгодження тощо [5, с. 40].

Крім того, аналіз процесуальних угод за стадіями судового процесу дозволяє розмежувати різні види домовленостей залежно від етапу, на якому вони укладаються. Насамперед, можна виділити: 1) угоди на стадії відкриття провадження (досудове врегулювання спору); 2) угоди на стадії розгляду справи (мирова угода, визнання фактів чи обставин); 3) угоди на стадії апеляційного та касаційного перегляду справи; 4) угоди на стадії виконання рішення.

Отже, проведений аналіз не є вичерпним і надає можливість для подальшого дослідження та уніфікації отриманої інформації. Враховуючи вищевикладене, наразі відсутня єдина концепція класифікації процесуальних угод у науковій літературі, що може ускладнювати впровадженню гнучких форм правового регулювання, що дозволяють

сторонам швидше та ефективніше досягати компромісу. Крім того, вважаємо, що впровадження методологічних підходів до класифікації, що враховують специфіку національної правової системи, може сприяти кращому розумінню сторонами механізмів врегулювання спорів на договірній основі. Завдяки цьому суд отримує можливість оптимізувати розгляд справ, зважаючи на узгоджену позицію сторін, що значно спрощує процесуальну діяльність.

Список використаних джерел

1. Притика Ю. Д. До питання про сутність процесуальних договорів (угод). *Право України*. 2014. № 2. С. 197–210.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
3. Бут І. О. Поняття способів альтернативного вирішення спорів. *Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів* : підручник / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса : Фенікс, 2021. 344 с. С. 20–21.
4. Цивільний процес: підручник / За заг. ред. В. В. Заборовського, С. Б. Булеци, В. Г. Фазикоша, В. П. Феннича. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 932 с.
5. Завальна Ж. В. Договірні форми регулювання відносин у публічній сфері: теоретико-правовий аспект. Монографія. Суми : Мрія, 2009. 132 с.

Парфьонов Георгій Володимирович

*аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

Андронов Ігор Володимирович

д. ю. н., професор,

професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу

ДОКУМЕНТУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДЕРЖАВНИМИ ТА ПРИВАТНИМИ ВИКОНАВЦЯМИ

В процесі вжиття заходів з примусового виконання рішень державні та приватні виконавці нерідко стикаються з порушеннями вимог закону, невиконанням законних вимог виконавця з боку сторін виконавчого провадження (переважно, боржників) та інших осіб, що вимагає від них здійснення належного документування фактів вчинення таких правопорушень. Зокрема, такі правопорушення можуть стосуватися невиконання боржниками у встановлений строк юридичних обов'язків, покладених на них рішенням. Як справедливо

во відзначив І. В. Андронов, «пропуск строку вчинення дії щодо виконання обов'язку учасником виконавчого провадження, як правило, не знімає з особи цього обов'язку, а є підставою для накладення на нього санкцій, передбачених законом за невиконання обов'язку у встановлений строк» [1, с. 222]. Наприклад, у разі невиконання без поважних причин боржником приписів рішення, за яким він зобов'язаний особисто вчинити певні дії, у строк, визначений ч. 6 ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження», виконавець накладає на боржника штраф (ч. 2 ст. 63 Закону України «Про виконавче провадження» [2]). Водночас, необхідно враховувати, що за приписами п. 10.2 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про виконавче провадження», відповідно до якого тимчасово, а саме на період до дії на території України воєнного стану, зокрема, визначені Законом України «Про виконавче провадження» строки перериваються та встановлюються з дня припинення або скасування воєнного стану [2].

Норми Закону України «Про виконавче провадження» передбачають відповідальність за невиконання рішення, яке зобов'язує боржника здійснити певні дії, та рішення про поновлення на роботі у вигляді накладення штрафу на особу, винну у вчиненні такого правопорушення (ч. 1 ст. 75 Закону України «Про виконавче провадження» [2]). Залежно від виду правопорушення державний або приватний виконавець складає акт, в якому фіксує факт правопорушення та виносить постанову про накладення штрафу. Такий порядок документування правопорушення застосовується, наприклад, у разі невиконання боржником без поважних причин рішень про встановлення побачень з дитиною, рішень про усунення перешкод у побаченні з дитиною (ч. 3 ст. 64–1 Закону України «Про виконавче провадження»). В інших випадках виконавець обмежується винесенням постанови (ч. 2 ст. 63 Закону України «Про виконавче провадження»).

У випадку, якщо штраф, накладений державним виконавцем у процесі виконання рішення не стягується в процесі виконання такого рішення, постанова про накладення такого штрафу не пізніше наступного робочого дня з дня повернення виконавчого документа (закінчення виконавчого провадження) повинна бути зареєстрована в автоматизованій системі виконавчого провадження як виконавчий документ та підлягає примусовому виконанню в порядку, передбаченому нормами чинного законодавства. У разі накладення штрафу приватним виконавцем, він реєструє її як виконавчий документ в автоматизованій системі та передає відповідному органу державної виконавчої служби (п. 13 Розділу IX Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 02.04.2012 № 512/5 [3]).

Адміністративними правопорушеннями, документування яких здійснюють державні та приватні виконавці, є несплата аліментів (ст. 183–1 КпАП України) невиконання законних вимог державного чи приватного виконавця (ст. 188–13 КпАП України). До них належить «невиконання законних вимог державного виконавця, приватного виконавця щодо усунення порушень законодавства про виконавче провадження, несвоєчасне подання або неподання звітів про відрахування із заробітної плати та інших доходів боржника, неподання або подання недостовірних відомостей про доходи і майновий стан боржника, ненадання на вимогу державного виконавця, приватного виконавця декларації про доходи та майно, що подається відповідно до Закону України «Про виконавче провадження», чи зазначення у такій декларації неправдивих відомостей або неповідомлення про зміну відомостей, які зазначаються у декларації, неповідомлення боржником про зміну місця проживання чи місцезнаходження або місця роботи (отримання доходів), а також неявка без поважних причин за викликом державного виконавця, приватного виконавця» [4].

Документування державними та приватними виконавцями таких правопорушень здійснюється шляхом складення протоколу про адміністративне правопорушення в порядку, передбаченому Главою 19 КпАП України, Розділу XIV Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 02.04.2012 № 512/5 та Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 09 грудня 2020 року № 4248/5.

Якщо в діях боржника чи іншої особи наявні ознаки кримінального правопорушення під час здійснення виконавчого провадження державний або приватний виконавець звертаються у встановленому законом порядку до органів поліції з повідомленням про вчинення кримінального правопорушення (Розділ VI Порядку взаємодії Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України та органів і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, затвердженого Наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України від 30.01.2018 № 64/261/5 [5]).

Необхідність документування кримінальних правопорушень державними та приватними виконавцями може виникати у разі повторного невиконання без поважних причин боржником приписів рішення (див., наприклад, ч. 3 ст. 63, ч. 4 ст. 64–1 Закону України «Про виконавче провадження»), виявлення виконавцем фактів розтрати, відчуження, приховування, підміни, пошкодження, знищення переданого на зберігання майна (п. 15 Розділу VIII Інструкції з організації

примусового виконання рішень, затвердженій Наказом Міністерства юстиції України від 02.04.2012 № 512/5 [3]) та інших кримінальних правопорушень, передбачених статтями 342, 343, 382, 388 Кримінального кодексу України. У таких випадках виконавець надсилає до органу досудового розслідування повідомлення про вчинення кримінального правопорушення.

Таким чином, державні та приватні виконавці в процесі виконавчого провадження здійснюють документування правопорушень, відповідальність за вчинення яких прямо передбачена нормами Закону України «Про виконавче провадження», а також адміністративних та кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Виконавчий процес: теорія і практика. Концепції вчених з удосконалення законодавства про виконавче провадження. Монографія / за заг. ред. Фурси С. Я. Київ: Алерта, 2023. 448 с.
2. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 30. Ст. 542.
3. Про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень: Наказ Міністерства юстиції України від 02.04.2012 № 512/5. Офіційний вісник України. 2012. № 27. Ст. 1018.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 07.12.1984 № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст.1122.
5. Про затвердження Порядку взаємодії Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України та органів і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України від 30.01.2018 № 64/261/5. Офіційний вісник України. 2018. № 11. Ст. 406.

Петренко Наталія Дмитрівна
*аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
суддя Господарського суду Одеської області*

Науковий керівник:
Голубєва Неллі Юрійвна
*д. ю. н., професор, завідувач кафедри цивільного, нотаріального
та виконавчого процесу, професор кафедри цивільного права*

ШТРАФ ЗА НАСЛІДКАМИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень» № 4094-IX від 21 листопада 2024 року (набрав чинності 19 грудня 2024 року) розширено межі судового контролю в цивільному та господарському процесі за аналогією з Кодексом адміністративного судочинства України, які наділяють адміністративні суди дискреційними повноваженнями зобов'язувати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення, хоча повної уніфікації процесуальних кодексів в цьому питанні не відбулося [1]. Статтю 148 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України) було доповнено положеннями, за якими під час здійснення судового контролю за виконанням судового рішення суд може стягнути в дохід державного бюджету з відповідача, боржника чи керівника боржника (якщо боржник є юридичною особою) штраф у сумі від двадцяти до сорока розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Судовий контроль може бути встановлений у справах: 1) що виникають із трудових правовідносин; 2) що виникають із сімейних правовідносин; 3) щодо відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, чи шкоди, заподіяної внаслідок вчинення кримінального правопорушення; 4) щодо відшкодування шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду; 5) щодо відшкодування моральної шкоди; 6) щодо захисту прав споживачів; 7) щодо захисту честі, гідності та ділової репутації; 8) в інших спорах немайнового характеру; 9) у справах, в яких допускається негайне виконання рішення; 10) незалежно від характеру спору, якщо відповідачем чи боржником є орган державної влади, орган місцевого

самоврядування, суб'єкт господарювання державного або комунального сектору економіки.

Обмеження категорій справ переважно справами немайнового характеру обґрунтовувалося авторами законопроекту тим, що «надмірна кількість заяв про застосування судового контролю може створити неконтрольоване та суттєве навантаження на суддів, а спрогнозувати потенційну кількість відповідних заяв на даному етапі неможливо, а отже відповідні повноваження судам доцільно надавати поступово, щоб це не призвело до порушення строків розгляду відповідних заяв та не завдало шкоди їх ефективному застосуванню». Крім цього, ініціатори законопроекту вбачають, що «застосування такого інструменту саме в категорії немайнових спорів може дати більший ефект та результат, ніж в категорії майнових (зважаючи на те, що однією з форм відповідальності є застосування штрафу)» [2].

Судовий контроль застосовується:

1) за письмовою заявою позивача, поданою не пізніше завершення судових дебатів, а якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження — не пізніше тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі;

2) судом за власною ініціативою під час ухвалення рішення суду незалежно від характеру спору, якщо суд допускає негайне виконання рішення суду;

3) за письмовою заявою стягувача в разі невиконання боржником судового рішення та за умови відкриття виконавчого провадження.

За результатом розгляду заяви або за результатом вирішення питання з власної ініціативи суд може зобов'язати боржника подати звіт про виконання судового рішення, який розглядається протягом десяти днів з дня його надходження в порядку письмового провадження, а за ініціативою суду чи клопотанням сторін — у судовому засіданні.

За наслідками розгляду звіту боржника суд ухвалою вирішує питання про прийняття або відмову у прийнятті звіту. Суд відмовляє у прийнятті звіту, якщо боржником не наведено обґрунтовані обставини, які ускладнюють виконання судового рішення, або заходи, які вживаються боржником для виконання судового рішення, на переконання суду, є недостатніми для своєчасного та повного виконання судового рішення. Суд також відмовляє у прийнятті звіту, якщо звіт подано без додержання вимог щодо його форми чи змісту.

У разі неподання звіту у строк, встановлений судом, або у разі подання звіту з порушенням такого строку та за відсутності поважних причин, які унеможливили його вчасне подання, та у разі постановлення ухвали про відмову у прийнятті звіту суд застосовує до боржника захід процесуального примусу у виді штрафу, а також

додатково може встановити новий строк для подання звіту або за власною ініціативою розглянути питання про зміну способу і порядку виконання судового рішення. Якщо боржником є юридична особа та суд зобов'язав подати звіт про виконання судового рішення особисто керівника боржника штраф застосовується до такого керівника.

Слід акцентувати увагу на відмінності формулювань ст. ст. 148 та 453–4 ЦПК України: так, абзацом сьомим частини першої ст. 148 ЦПК України передбачено, що під час здійснення судового контролю за виконанням судового рішення суд може стягнути штраф з відповідача, боржника, тоді як за ст. 453–4 ЦПК України «у разі постановлення ухвали про відмову у прийнятті звіту суд застосовує до боржника захід процесуального примусу у виді штрафу, а також додатково може встановити новий строк для подання звіту відповідно до частини третьої статті 453–2 цього Кодексу або за власною ініціативою розглянути питання про зміну способу і порядку виконання судового рішення». Протиставлення у спеціальній нормі (ст. 453–4 ЦПК України) обов'язку суду застосувати штраф та права змінити спосіб і порядок виконання судового рішення свідчить про те, що законодавець не наділив суд широкими дискреційними повноваженнями в питанні накладення штрафу за наслідком судового контролю за виконанням рішення: у разі постановлення ухвали про відмову у прийнятті звіту наслідком завжди є накладення штрафу.

Однак такий запропонований інструмент судового контролю та штраф за його наслідками, хоча і може видатися ефективним на практиці, не є астрентом у його класичному розумінні, адже передбачає разовий штраф, що застосовується судом у фіксованому розмірі незалежно від тривалості невиконання судового рішення. При цьому штраф пропонується застосовувати до вимог немайнового характеру та обмеженого кола вимог майнового характеру.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень : Закон України від 21 листопада 2024 р. № 4094-IX : Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4094-20>.
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль» № 9462 від 06 липня 2023 р. : Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/2ed53311-e1cf-4a74-9199-b72c6b40964b>.

Русецька Оксана Олександрівна
*аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
приватний виконавець виконавчого округу Дніпропетровської області*

Науковий керівник:
Волкова Наталія Василівна
*д. ю. н., доцент,
професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу*

ПРОКУРОР ЯК УЧАСНИК ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ФУНКЦІЙ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Відповідно до ч. 1 ст. 14 ст. Закону України «Про виконавче провадження» прокурор є учасником виконавчого провадження. Формою участі прокурора у виконавчому провадженні є подання заяви про відкриття виконавчого провадження у разі представництва інтересів держави та громадянина у суді (ч. 2 ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження»)[1]. Отже, законодавець передбачає участь прокурора у виконавчому провадженні, тільки в тому випадку, якщо він приймав участь у суді, з метою захисту інтересів держави, громадянина та отримав відповідне рішення по справі, яке підлягає примусовому виконанню. Однак, необхідно звернути увагу, що були внесені зміни до Конституції України, відповідно до яких прокуратура в суді здійснює представницьку функцію тільки щодо держави і то у виключних випадках (ст. 131–1 Конституції України) [2]. Також Перехідні положення до Конституції України передбачають, що «з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»...представництво відповідно до закону прокуратурою громадян в судах у справах, провадження в яких було розпочато до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, — до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню» (п. 9 ст. 16–1). Отже, з аналізу Основного закону країни свідчить, що прокурор не має права на звернення до суду з заявою про захист прав та інтересів громадян, а відповідно і немає право на звернення з заявою про відкриття виконавчого провадження щодо громадян.

Незважаючи на конституційні приписи закону щодо здійснення представницьких функцій прокурором, такі зміни не були внесені до інших норм законодавства. Так, наприклад, відповідно до ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» прокурор здійснює представни-

цтво інтересів громадянина або держави в суді [3]. В іншій нормі передбачено, що «на прокуратуру не можуть покладатися функції, не передбачені Конституцією України» (ч. 3 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру»). СК України також передбачає ряд норм відповідно до яких прокурор має право на звернення до суду в інтересах фізичних осіб (ст. 165 СК України; ч. 2 ст. 170 СК України; ст. 240 СК України) тощо [4]. З аналізу вище наведених норм та норм Конституції України, необхідно зазначити, що такі норми неповною мірою відповідають Конституції України. З цього приводу у п.2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 01.11.1996 року № 9 зазначено, що «... «Конституція України, як зазначено в її ст. 8, має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії, суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акту з точки зору його відповідності Конституції і у всіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії» [5].

Справедливим є твердження Н. В. Волкової, що «прокурор не має права на звернення до суду з позовною заявою (заявою) в інтересах дитини, а тільки має право продовжувати участь у тих справах, які були відкриті відповідно до його заяви до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [6, с. 62].

Н. А. Сергієнко вважає, що «у контексті можливості відкриття виконавчого провадження за заявою прокурора в разі представництва інтересів громадянина в суді стануть незастосовними із припиненням здійснення прокуратурою функції представництва інтересів громадян у суді» [7, с.101]. Така точка зору авторки є виправданою та підлягає схваленню.

З огляду на вищезазначене, вважаємо, що прокурор не має права на звернення з заявою про відкриття виконавчого провадження в інтересах громадян, оскільки така функція не передбачена нормами Конституції України. Однак, звертаємо увагу на те, що якщо є рішення суду, яке підлягає примусовому виконанню, відповідно до якого провадження у суді було відкрито на підставі звернення прокурора щодо захисту фізичної особи до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», то прокурор тільки в цьому випадку має право на звернення з заявою про відкриття виконавчого провадження щодо громадян.

Список використаних джерел

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02 червня 2016 р. № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 30. Ст. 542.

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254 %D0 %BA/96- %D0 %B2 %D1 %80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text)
3. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/ show/1697-18](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18)
4. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. База даних «Законодавство України». ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2947-14>.
5. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : постановою Пленуму Верховного суду України від 01.11.1996 р. № 9. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text>
6. Волкова Н. В. Захист сімейних прав та інтересів дитини у цивільному судочинстві : дис.... докт. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2022. 444 с. URL : <https://hdl.handle.net/11300/23333>
7. Сергієнко Н. А. Правовий статус прокурора у виконавчому провадженні: реалії та перспективи. *Право і суспільство*. № 6. 2019. С. 98–105.

Снітко Андрій Сергійович

*аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

Бут Ілля Олександрович

к. ю. н., доцент,

доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу

СУПЕРЕЧЛИВА ПРОЦЕСУАЛЬНА ПОВЕДІНКА НА МІЖЮРИСДИКЦІЙНОМУ РІВНІ

Одним із викликів, з яким стикаються суди при вирішенні спорів, є суперечлива процесуальна поведінка сторін, що порушує принцип добросовісності і може суттєво впливати на ефективність правосуддя та дотримання принципу справедливості. Принцип добросовісності є фундаментальним у регулюванні будь-якого спору. Цей принцип передбачає, що сторони повинні діяти чесно, відкрито та послідовно. На цьому принципі базується доктрина *estoppel*, яка забороняє сторонам заперечувати власні попередні заяви чи дії, якщо це може призвести до несправедливості для іншої сторони.

В епоху глобалізації, розвитку міжнародної торгівлі, Інтернету та цифрових технологій, суперечлива процесуальна поведінка все частіше має місце не тільки на рівні однієї юрисдикції, а й на міжюрисдикційному рівні. Відтак, належне врегулювання цього питання набуває

актуальності для спорів у сфері приватноправових відносин. Крім того, це питання є актуальним також і для міжнародного арбітражу, де нерідко саме принцип добросовісності відіграє ключову роль при вирішенні спору, а процесуальна поведінка сторін має вирішальне значення для винесення справедливого рішення.

Суперечлива процесуальна поведінка на міжюрисдикційному рівні може проявлятися у формі подання до судів різних юрисдикцій суперечливих за змістом свідчень та пояснень, клопотань та доказів, звернення до судів різних юрисдикцій до одного і того самого відповідача із тих самих підстав і з тими ж самими вимогами тощо.

Однією з головних проблем визнання суперечливої поведінки на міжюрисдикційному рівні є відсутність уніфікованих підходів до її регулювання. Міжнародні конвенції, зокрема, Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах від 02.07.2019 р. [1], мають лише загальні положення, що в цілому, звичайно, сприяють уніфікації підходів до регулювання процесуальної поведінки, проте їх імплементація в національні правові системи досі залишається викликом.

Правові системи багатьох держав мають різне розуміння допустимості певних процесуальних дій, що створює правову невизначеність. Наприклад, у континентальній правовій системі більше уваги приділяється формальним правилам, тоді як англосаксонське право активно використовує саме доктрину *estoppel* і надає суду доволі широку дискрецію в оцінці заяв та дій сторони на предмет суперечливості.

Суперечлива поведінка може також ускладнити визнання рішень іноземних судів. Зокрема, це може стати підставою для відмови у визнанні судового рішення та застосуванні санкцій до сторони, що зловживає своїми процесуальними правами. Та ж Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах від 02.07.2019 р. встановлює, що рішення суду однієї юрисдикції не може бути визнано та виконано в державі іншої юрисдикції, якщо воно є несумісним з основоположними принципами процесуальної справедливості такої держави [1].

В Україні питання визнання суперечливої процесуальної поведінки на міжюрисдикційному рівні не знайшло свого відображення ані на рівні національного законодавства, ані на рівні судової практики. З огляду на положення Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 р. (зі змінами та доповненнями) процесуальна поведінка сторони може бути визнана судом недобросовісною, якщо вона вчинена винятково в межах судового процесу в національних судах [2].

Одним із нещодавніх прикладів існуючої в Україні проблематики визнання суперечливої процесуальної поведінки на міжюрисдикційному рівні, щоправда, у господарському процесі, є рішення Верхо-

вного Суду від 12.11.2024 р. у справі № 910/14863/22, де скаргник заявляв, що «судами не застосовано принцип добросовісності та доктрину *venire contra factum proprium*, або ж заборону суперечливої поведінки при дослідженні обставин визнання ТОВ «ОРХЕЙ-ВІТ» факту схожості позначень «Natura» та «Naturalis» при розгляді справи судом в Республіці Молдова, згоду із рішеннями судів Республіки Молдова щодо схожості позначень «Natura» та «Naturalis» до ступеню сплутування та неоскарження таких рішень в майбутньому, і одночасне заперечення цих обставин ТОВ «ОРХЕЙ-ВІТ» у цій справі, що розглядається українськими судами.» Як вбачається із тексту постанови, приймаючи рішення по суті касаційної скарги, Верховний Суд уникнув оцінки заяв та дій однієї зі сторін на предмет їх суперечливості та обмежився формальними нормами, зазначивши, що він «виходить зі статті 6 Паризької конвенції про охорону промислової власності, відповідно до якої знак, який належним чином зареєстрований в будь-якій країні Союзу, розглядається як незалежний від знаків, зареєстрованих в інших країнах Союзу, включаючи країну походження» [3].

З метою вдосконалення правового регулювання в Україні питання визнання суперечливої процесуальної поведінки на міжюрисдикційному рівні слід виходити, в першу чергу, із того, що визнання процесуальної поведінки суперечливою не може обмежуватися кордонами однієї держави. Для того, аби поведінка сторони оцінювалася на предмет її суперечливості, ключове значення має те, що саме заявлено і вчинено такою стороною, а не те, в суді якої юрисдикції це заявлено і вчинено. Відтак, вбачається доцільною розробка і впровадження на рівні процесуального законодавства загальних стандартів для регулювання питання визнання процесуальної поведінки на міжюрисдикційному рівні.

Визнання суперечливої процесуальної поведінки на міжюрисдикційному рівні є важливим кроком до забезпечення справедливого та ефективного судового розгляду. Подальше вдосконалення процесуального законодавства в цьому напрямку сприятиме створенню в Україні більш зрозумілого та передбачуваного правового середовища, що, в свою чергу, забезпечить довіру до правосуддя та повноцінний захист прав учасників судового процесу.

Список використаних джерел

1. Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах від 02.07.2019 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_001-19#Text.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
3. Постанова Верховного Суду від 12 листопада 2024 року у справі № 910/14863/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123226305>.

Кикоть Артем Володимирович
*аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:
Андронов Ігор Володимирович
*д. ю. н., професор,
професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу*

СТАНОВЛЕННЯ СУДОВОЇ РИТОРИКИ У ДАВНЬОГРЕЦЬКИЙ ПЕРІОД

Судова риторика Давньої Греції відіграла ключову роль у формуванні ораторського мистецтва та правових традицій, які вплинули на розвиток юридичної думки в Європі. Вона виникла в контексті демократії, зокрема афінської, де громадяни мали активну участь у суспільному житті. Цей період ознаменувався становленням системи права, публічного виступу та перших теоретичних засад ораторського мистецтва.

Античне красномовство та афінська демократія тісно пов'язані між собою, адже саме в умовах демократичного полісу Давньої Греції сформувалися основи риторики як мистецтва переконання. Вони стали культурним і політичним фундаментом, на якому базується сучасне уявлення про публічне спілкування, участь громадян у прийнятті рішень та роль слова в суспільстві. [1]

У V столітті до н.е. Афіни стали колыскою демократії, яка сформувалася як відповідь на соціальні, економічні та політичні виклики. Початково влада перебувала в руках родової аристократії — евпатридів, які контролювали більшість земель і політичних інститутів. Однак зростання економічної активності середнього класу, а також напруження, викликане борговим рабством, підштовхнули до реформ.

Реформи Солона (594—593 до н.е.) стали першим кроком на шляху до демократії. Він скасував боргове рабство, поділив громадян за рівнем доходів і створив Раду чотирьохсот. Водночас Солон не усунув повністю владу аристократії, але заклав основу для ширшого політичного представництва.

Судова риторика в античній Греції була одним із найважливіших проявів ораторського мистецтва. В умовах афінської демократії судові процеси відігравали важливу роль у житті поліса, а участь громадян у судових органах, таких як Гелієя, вимагала від них майстерності переконання. Судові промови стали не лише засобом захисту чи обвинувачення, а й формою публічного самовираження та боротьби за справедливість.

Судові органи Афін склалися з великої кількості присяжних, які обиралися жеребом із громадян. Наприклад, Гелієя могла включати

до 500 суддів. Такий підхід мінімізував ризик корупції, але водночас ставив перед ораторами завдання переконати велику та різноманітну аудиторію.

Громадяни зазвичай самі представляли свої інтереси в суді. Це означало, що кожен мав навчитися складати промови, аргументувати свою позицію та ефективно реагувати на закиди опонента. Ті, хто не володів достатньо риторичними навичками, могли звертатися до професійних логографів (письменників промов), таких як Лісій. Судді часто ухвалювали рішення, керуючись не лише законами, але й емоційними аргументами та особистими переконаннями. Це посилювало роль пафосу (впливу на емоції) у промовах. [2]

Софісти, які з'явилися в V столітті до н.е., внесли великий внесок у розвиток риторики. Вони навчали технік публічних виступів, побудови аргументів і апеляції до емоцій слухачів. Їхня ідея про відносність істини та акцент на практичній користі переконання сприяли поширенню риторики як окремої дисципліни. Однак філософи, такі як Платон, критикували софістів за використання риторики без моральної основи.

Аристотель у своїй праці «Риторика» систематизував це мистецтво, виділивши три основні засоби переконання: 1) Етос — довіра до оратора на основі його моральних якостей; 2) Пафос — вплив на емоції аудиторії; 3) Логос — логічна аргументація. Він також запропонував класичну структуру промови, яка включала вступ, виклад фактів, аргументацію та висновок. Ця модель стала основою для всіх наступних теорій риторики. [3]

Афінська демократія створила унікальні умови для розвитку риторичного мистецтва. Пряма демократія вимагала активної участі громадян у публічних дебатах, що зробило красномовство життєво необхідним. Основні принципи античної риторики, такі як структура промови, засоби переконання та техніки впливу, залишаються актуальними і сьогодні.

Таким чином, афінська демократія та античне красномовство є взаємопов'язаними явищами, які заклали основи сучасних демократичних і комунікативних систем. Їхній спадок можна побачити в політичних дебатах, судовій практиці, дипломатії та навіть у маркетингу, що свідчить про універсальність і довговічність їхніх принципів.

Список використаної літератури

1. Васюріна, А. О. До питання про становлення судової риторики в Давній Греції: особливості генези / А. О. Васюріна // Світогляд — Філософія — Релігія : зб. наук. праць. — Вип. 3 / за ред. Мозгового І. П. — Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. — С. 262.

2. Олійник О. Становлення та розвиток судового красномовства як складової юридичної риторики в Античну епоху. Віче: журнал. Наукова бібліотека. 2010. № 17. С. 25.
3. Гончарова О. М. Давньогрецька риторика як теоретичний дискурс. Аристотель: від метатеорії до інструменталістської теорії риторики / О. М. Гончарова // Вісн. Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. — 2008. — № 4. С. 26.

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	3
<i>Голубєва Неллі Юрїївна</i> Визначення юрисдикції справ про захист права власності за речовими позовами	5
<i>Андронов Ігор Володимирович</i> Посилення судового контролю за виконанням судових рішень	8
<i>Волкова Наталія Василівна</i> Правовова природа заочного розгляду справи: окремі аспекти ...	11
<i>Бут Ілля Олександрович</i> Ордер адвоката в електронній формі на підтвердження повноважень в цивільному судочинстві	14
<i>Дрогозюк Крістіна Борисівна</i> Інформаційна безпека електронного судочинства в умовах воєнного стану в Україні	16
<i>Глібоп Інна Михайлівна</i> Онлайн-суди як перспектива цивільного судочинства	19
<i>Московчук Дмитро Олександрович</i> Тенденції розитку цивільного процесуального законодавства Республіки Польща	23
<i>Павлова Юлія Сергїївна</i> Цифровізація цивільного процесу в Україні: сучасний стан і перспективи	26
<i>Полуніна Ольга Олександрівна</i> Штучний інтелект і цифровізація у цивільному судочинстві: трансформація правосуддя в Україні	28
<i>Полюк Юлія Іванівна</i> Проблемні аспекти щодо представництва в окремому провадженні	31
<i>Притуляк Валерій Миколайович</i> Сучасні реалії інформаційної безпеки державних реєстрів в умовах воєнного стану	34
<i>Stoianova Tetiana Anatoliivna</i> Some Problematic Aspects of Research Methods on Social Connections of Ukrainian Refugees in Europe and the Impact of Psychological Violence Among Them	37

Цал-Цалко Юлія Юліївна

Надання особі психіатричної допомоги: процесуальні аспекти
щодо примусового порядку 39

Яніцька Інна Анатоліївна

Гонорар успіху як правовий інститут: сутність, проблеми
та перспективи розвитку 43

Вдовенко Андрій Анатолійович

Класифікація процесуальних угод у цивільному судочинстві 46

Парфьонов Георгій Володимирович

Документування правопорушень державними та приватними
виконавцями 48

Петренко Наталія Дмитрівна

Штраф за наслідками судового контролю у цивільному
судочинстві України 52

Русецька Оксана Олександрівна

Прокурор як учасник виконавчого провадження
щодо здійснення представницьких функцій інтересів
громадян: окремі аспекти 55

Снітко Андрій Сергійович

Суперечлива процесуальна поведінка на міжюрисдикційному
рівні 57

Кикоть Артем Володимирович

Становлення судової риторики у давньогрецький період 60

Захист прав людини в порядку цивільного судочинства
З-386 в цифрову еру : матеріали Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції ім. Ю. С. Червоного (20 грудня 2024 р.,
м. Одеса) / упоряд.: Н. Ю. Голубева, І. В. Андронов, О. О. Полу-
ніна [та ін.] ; за заг. ред. Н. Ю. Голубевої. — Одеса : Юридична
література, 2024. — 68 с.

ISBN 978—966—419—447—8

У збірнику висвітлено матеріали науково-практичної конференції
щодо актуальних питань цивільного процесуального права та розви-
тку цивільного судочинства в цифрову еру. Запропоновано результати
наукових досліджень у сфері адаптації виконавчого провадження до
електронної форми судочинства в Україні. Видання розраховано на
науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів, здобува-
чів вищої освіти та юристів-практиків, які цікавляться проблемами
сучасної науки цивільного процесуального права, нотаріату та вико-
навчого процесу.

УДК 347.9(063)

Наукове видання

**ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
В ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА
В ЦИФРОВУ ЕРУ**

**Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції
ім. Ю. С. Червоного**

***20 грудня 2024 року
м. Одеса***

**Збірник видано в авторській редакції
з готового оригінал-макета**

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 3,95.
Тираж 100 прим. Зам. № 2 (19).

Видавництво і друкарня «Юридична література»
65009, м. Одеса, вул. Академічна, 7
Тел.: (048) 777-48-79; 728-75-45

e-mail: astro_print@ukr.net; www.astroprint.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4284 від 23.03.2012 р.

